

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2017/8

Myrtha
Pools

fotó: MTI

TARTALOM

SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK	
◀ Kint vagyunk a vízből	2
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
◀ Kiállítási idegenforgalom itthon és idegenben	4
<i>Szántó András</i>	
Világszám lehet: sokadalmi nevezetesség újratöltve	8
<i>Róka Zsuzsa</i>	
Iparműkiállítás Pesten	11
<i>Fodor Béla</i>	
ÖTVEN ÉVE	
◀ Egy maréknyi dollárért	14
<i>Elek Lenke</i>	
FÉNYÍRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
Simplicissimus Budapestje	18
◀ „...egykor az Aquincum környéki utakat járta...”	20
<i>Zeke Gyula</i>	
KÉPES HÁZ	
Márffy és Csinszka hajdani otthonában	23
<i>Csordás Lajos</i>	
Ekegyár a Váci utcában	26
<i>Holló Szilvia Andrea</i>	
Szentpály Ágnes: Nekem	28
Gyógy- és tudásforrás – könyv a Gellérthegyről	28
<i>Aradi Péter</i>	
A háború pillangói	30
◀ A 66. északi szélesség	30
Enigma	30
Arany János a Margitszigeten	31
Londoni újdonság – hazai régiség	31
<i>Zappe László</i>	
SZOBORPARKŐR	
◀ A nép nyelve	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST érdekes új szót tanult meg úgy két-három évvel ezelőtt. Airbnb, ejtsd erbiénbí, ami valójában egy egész cselekvéssort ír le. Fapados repülővel elutazunk valahová (air), és ott kiveszünk egy szobát reggelivel (bed and breakfast). Az innováció a megvalósításban rejtett: az e célra kialakított online piactéren lehet lefoglalni a szállodánál és a panzióknál is olcsóbb magán szállást takaró bnb-t, a klasszikus „kiadó szobát” vagy olyan lakást, amelyet a tulajdonosai távollétük idején így fordítanak termőre. Egyszerűség és olcsóság – nem véletlen, hogy a lehetőség Európa-szerte nagyon hamar népszerűvé vált, különösen a fiatalok körében.

Az alapelve minálunk is ugyanaz volt, mint bárhol a világon. Ahogy a Gödör klub alapítója nemrég egy kerekasztal-beszélgetésen összefoglalta: a pesti polgár végre hasznolt húzhat egyetlen komolyabb vagyontárgyából, a nagy nehézségek árán megszerzett vagy éppen a rendszerváltáskori privatizáció idején a nyakán maradt lakásból. Akár nélkülöző nyugdíjasok vagy kispénzű diákok is fedezhetik így a megélhetésük költségeit, és kihozhatnak egy ingatlanból többet, mint ha állandó lakónak adnák ki. Egy szobát az utazók rendelkezésére bocsátanak, aztán szorgalmasan, két-három naponta cserélik az ágyneműt, reggelit szervíroznak, pótolják az elfogyott wc-papírt és mosogatószeret. És persze viselik az ezzel járó közterheket: vállalkozásukat bejelentik a jegyzőnél, vezetik a vendégekönyvet, megfizetik az adót.

Budapest persze nem volna Budapest, ha nálunk nem kapott volna ez az egész nagyon hamar egy vajszerű árnyalatot. A népszerűségben persze nem volt hiba, egy-két év alatt ötezerre kúszott, majd hétezer fölé ment a felkínált szállások száma az Airbnb honlapján. Csak éppen a szűrőpróbaszerű ellenőrzések és a NAV átfogó vizsgálata – amikor az irországi központból lekért adatokat összevetették a saját számaikkal – is azt mutatták, hogy háromból két szállásadó engedély, bejelentés és értelemszerűen adózás nélkül végzi ezt a munkát.

Amivel nem csak az a baj, hogy így a gazdaság egy újabb szelete a szürkezónában növekszik és nem termel közpénzt, nem járul hozzá a közterhekhez. Hanem az is, hogy ez a szegmens az ellenőrzés és számonkérhetőség szempontjából is átláthatatlan terület. Ezek azok a szállások, ahol a kevés pénzért azt csinál a turista, amit akar. Ahogy az Élhető Erzsébetváros Facebook-fórumon egymást követik a panaszos beírások: az ilyen ipari méretekben, nagyobb hálózatok által tessék-lássék módon működtetett szobák és lakások számos társasház életét keserítik meg. Itt szokás a lift összerondítása, az éjszakai szakadatlan kurjongatás és ajtócsapkodás, itt alszanak el a végképp kimerült kocsmatúrázók a függőfolyosón, és itt csöngetnek be éjjel után a szomszédhoz, hogy eldugult a lefolyó, csináljon valamit.

Ráadásul a bolt annyira jövedelmezőnek mutatkozik – naná, ha a bevétel konstans, a kiadás pedig minimális –, hogy a pesti belvárosban már egyre-másra alakulnak át a régi bérházak afféle hostellekké, sőt épülgetnek az eleve kiadásra tervezett lakásokkal teli házak is. Legalábbis mi más célt szolgálhatnának a húsz-harminc négyzetméteres „otthonok”, amelyeket méhkaptárként ölelnek magukba a Nagykörúton belüli mellékutcákban felhúzott épületek. A hatóságok meg tehetetlenek: a jogalkotónak sok minden eszébe jutott tíz-húsz évvel ezelőtt, de az speciál még véletlenül sem, hogy eljön az idő, amikor kockacukornyi lakásokkal szórja tele évszázadra szólóan a várost az állampolgári rövidlátás.

Budapest belvárosában most tehát háború dúl, és ez a harc csak látszólag korlátozódik a nyugalmukhoz ragaszkodó társasházi lakók és az Airbnb-s lakás kiadók csatájára, vagy az ügyeskedők és a hatóságok összecsapására. Hiszen minden mindennel összefügg, az Airbnb pedig csak egy jelenség, amely valójában a közhatalom tehetetlenségébe enged betekintést. Az a tömeg ugyanis, amely ezt a fajta szállást preferálja, meghatározó részben a kocsmaturizmus rajongóival egyezik meg, és innen nézve máris az úgynevezett bulinegyedben uralkodó tarthatatlan állapotnál, az indoklás nélkül megszüntetett záróránál, a rendőri ellenőrzés és a takarítás hiányánál, a pihenéshez és a tulajdon rendeltetészerű használatához fűződő jognál tartunk.

Csupa olyasminél, amit meg lehetne oldani, ha a hatóságok partnernek tekintenék azokat, akiknek az adójából, és akiknek úgymond az üdvére dolgoznak. Ha létezne valós érdekegyeztetés az önkormányzati döntések megszületése előtt, ha módja lenne a polgári közösségnek ténylegesen ellenőrizni a nevében eljárókat, és ha nem kegynek, hanem jussnak tekinthetnénk mindnyájan a normális közszolgáltatásokat.

Mindez azonban most nincs így. Ehelyett szabadságharc folyik: az utcák, a lakóházak, a kocsmák visszafoglalásáért, és persze – kényszerből – a látogatók és az őket etető, itató, altató vállalkozók ellen. Nincs ez jól így, de egyelőre senki sem ismeri a megoldást. A rendezetlenségre, a káoszra, a brutálisan romló közállapotokra viszont nemcsak a boldogulni és a békében élni vágyók mennek rá, hanem belátható időn belül egész BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata

Pro Cultura Urbis díj 2007

XL. évfolyam, 8. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947

szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor

IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988

szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

E szám szerkesztője:

Csontó Sándor

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter,
Csontó Sándor, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, N. Kósa Judit (publicisztika),
Saly Noémi, Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje)**

Facebook oldalunk szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye

a Nagy Budapest Törzsszaktal

A szerkesztőség levelezési címe:

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

E-mail: budapestfolyoirat@summa-artium.hu

Honlap: www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja

Summa Artium Nonprofit Kft.

Felelős kiadó: Török András

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató

Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere

a Városháza Kiadó

Kiadóvezető: Csomós Miklós

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.

Telefon: 411-5000

Terjesztés:

Magyar Posta

Reklamáció: 318-3938

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:

Görög Gábor

Nyomdai munka:

Pharma Press® Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.

telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Kint vagyunk a vízből

(2. oldal)

A hátsó borítón:

Kiállítási idegenforgalom itthon és idegenben

(4. oldal)

SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK

Kint vagyunk a vízből

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: MTI

hír: Négy darab, egyenként ezerhatszáz tonnás dunai uszály, ötszáztiz közreműködő művész, kettőszázhusz önkéntes és fiatal sportoló, valamint negyven drón készül tánc és újcirkuszi produkcióval minden idők legnagyobb magyar turista-látványosságának megnyitójára. Budapestre és Balatonfüredre, a vizes világbajnokság-rendezvénysorozatra háromszázötvenezer vendéget várnak. A kiadási és a bevételi oldal összevetése már kezdés előtt nagy port kavart. (Bp2017 nyomán)

Kasként zsong a város, a rekkenő meleg és a vizes palackok korszakában. A bennszülött nyaralók megürült helyére külföldi nyaralók érkeznek, és a felek az ideiglenes lakosságcsere jegyében látogatnak el távolabbi vidékekre. GDP- és imázs-érzékeny ötletek keverednek az alkotók fejében, amikor kipattan az elgondolás, miképpen nyitható szélesebbre a vendégek pénztárcája. Abban mindenki egyetért, hogy az idei budapesti lét legnagyobb eseménye az úszó világbajnokság. *Vizes vébé, bocsi...* Persze, elnézést; tanulja a sportbéli korrektséget a szurkoló, hiszen az úszók mellett labdásokból, ugrókból, tornászokból, s

azok megkülönböztetett származékából áll össze a mezőny. A hazai lakosságot megihleti a tálcán kínált lehetőség, s rendhagyó korrekcióra készül az aktualitások hallatán.

Apukám, az elmúlt hónapokban eleget sétálgattunk már a városban. Láttuk uraságok koszlott rezidenciáját, voltunk metró-alagútban, létező s letűnt buli-negyedben, rohantunk a fényvel versenyezve, és andalogtunk csigalassúsággal. Terv szerint, a jövő hónapban is egy igazi második világháborús bunkerben élesítjük kitaratásunkat. Viszont most, tanulván a túravezetőktől, kezünkbe vesszük sorsunkat, s magunk szervezzük a kirándulást!

Anya nem tréfál, szorgalmasan bújja az Internetet, hogy megtalálja az optimális kapcsolódásokat. Erős csapat az övé; kint is, bent is mindenki tudja a dolgát, hogy ne négyen menjenek négyfelé. Világvárosi szemlélettel, régi lakhelyük új arcát készülnék felfedezni.

Július 14-én, pénteken, este 21 óraker megnyitó: Duna part. Műsoron: a folyóhoz kapcsolódó kulturális és sportörökségünket megjelenítő össz-művészeti show. Helyszínek: a margitszigeti Sportuszoda, az angyalföldi Duna Aréna, a városligeti tó és azok szurkolói zónái. A legelső napon műugró versennyel kezdünk, utána vízilabda selejtezők, Füreden nyíltvízi hosszútáv;

folyamatosan úszó elő- és középfutamok; minden nap döntő! A helyszíneket lehetőség szerint naponta, illetve eredménytől függően járjuk be. Csúcspont az óriás-toronyugrás lesz, amelyre ugyan már elkelték a jegyek, viszont a Battyin megfelelő helyezkedéssel teljes pompájában láthatjuk, világhírű sportolók hogyan mennek fejjel a Dunának. A belépőkre 500–1500.- Ft/fő összeget, a zárónapra pedig 5500.- Ft/fő költséget tudok elkülöníteni a háztartáspénzből. Szállás otthon, félpanzióval... A magam részéről hat aranyérmert várok...

Ez profi beharangozó volt, anyóca... Nem kellene az idegenforgalomban kamatoztatni képességeidet? Elismerően biccentenek a tagok, s anyastratégia a hétköznapi élet bíbelődéseiből vett rutinnal folytatja a szervezést. *Először is: a megnyitó...* Cél szerű otthon, karosszékéből nézni, mivel a látványtervezők sok millió tévénézőre komponáltak az előadást; majd' ötven méter széles szökőkút a Dunán, fényjáték a Budavári Palota falán, drónokból kirajzoló békegalamb a levegőben, és sok száz fellépő költemény. *Holnap reggel viszont valóban útra kelünk...* Második állomás: *Margitsziget, Hajós Alfréd Sportuszoda...*

Sokan mások is követték az elgondolást, szorgalmasan telnek a terek, utak, vizek. A vendéglátósok és a biciklikölcsönzők virágkorukat élik; alig van pár kies fatörzs, bejárati ajtó, amelyhez ne támasztottak volna legalább két járgányt – és ugyanannyi sörös dobozt. *Ürest...* A bejáratnál nyájas önkéntesek felfújható tapsikolót osztogatnak (nézőként két darab hosszúka, fehér vagy nemzeti színű nejlon zsá-

kocská, amelyet szívószállal lehet felfújni, majd egymáshoz ütögetve visítani közben, hogy hajrá magyarok!). A rendezők több mint lelkiismeretesen segítik a túravezetőket és a csoportokat. *Tessék továbbhaladni, a beléptető pontnál balra fordulni...* a főkapunál repülőtéren szigorral vizsgálják a népet. *Legyenek szívesek levenni a nap-szemüveget... Táskát kinyitni... Érzékelő kapun átkelni... Vonalkódot szorosan a leolvasóra helyezni...* Szívja fogát a szurkoló, mások türelmesen túrnek. *Maguk az elsők, akik helyeslik a szigorúságot...* A beléptető kolléga hálisan néz Anyára, aki két serdült fiacskájával próbálja elkerülni a katonai léte, majd a csoport ünnepi hangulatban a medencébe lép.

Ég és víz között finom pára lebeg, s egy leereszkedő báránnyelű kékitő old a medence vizében. *Ah, mily irodalmi véna...* Apa is kitesz magáért, és a többi nézőhöz hasonlóan sokat márthadna érte, ha a legkisebb ujját vízbe mártatná. Végül az újonnan érkezők is elhelyezkednek, és mindenki megtalálja a szalmakalapját. *Góóól...* A medencében küzdő pólósok nem gatyáznak, férfiús határozottsággal törögetik az ellenfél védőrendszerét, s néhány keresetlen lóbalás után megszerzik a vezetést. *Góóól... Góóól...* Lendületbe jönnek a kirándulók, sok más idegen társal immár együvé kovácsolódva szurkolnak. *Azért jobb lenne kevesebb pofon a medencében...* *A láthatatlan lábmunkáról nem beszélve...* Az érzékenyebb lelkűek elfordítják fejüket, amikor az egyik center vérző orral kiszáll a csatából, de végül minden hapi happy lesz. *Síp... síp... síp...* És vége.

Ez jó volt... Pödri kétfelé tejfölbajszát az egyik kislegény, mert a megérdemelt győzelem után, ünnepi lángos-evés következik. Túl sok idő nincs ejtőzésre, a séta következő állomása a Duna Aréna; ugrószámokkal. *Nem úgy van az...* Igazít a túravezető, kezében a kinyomtatott programfüzettel, amelyben neonszínű karikákkal előre kijelölte az optimális megközelítési sorrendet. *Először még benéziünk a szinkronúszókhoz...* Kérdés van, de mégsincs, mert ugyan ki értené meg, hogyan lehetne víz alatt szinkronizálni. *Ez nem volt valami jó poén...* *Inkább haladjunk tovább...* S a csoport átmenetileg szünetelteti a további viccelődést. A városligeti fák rejtékéből előbukkanó Vajdahunyad váracská előtt ezúttal nem jégpályát fagyasztanak és nem szerelmespárokat csónakáztatnak, hanem egy üde medencében leányokat tornáztatnak.

Azta! Férfiak, az ő nőik, s a hozzájuk tartozó gyerekek nagy szemet meresztenek a sajátos vízi-ballet láttán. Legnépszerűbb figura a fejjel lefelé elvégzett spárga, szétterpesztett combokkal a vízfelszínen. *Még szerencse, hogy fiaim vannak...* Anya felsóhajt, és hagyja, hogy a serdülőfik élőben tanulmányozzák a női test számukra rejtett hajlatait. A látvány egyöntetű sikert arat; de figyelem, bokák záródnak, és a szigorú spiccek elegáns spirálvonalban a víz alá süllyednek. A közönség elalél, és ütemes tapsal hergeli imádoztjait, néhányan a saját és gyermekeik ifjúkorát idézik. *Ha akkor kicsit szigorúbban vesszük a sportolást, most ki tudja, hol tartanánk...*

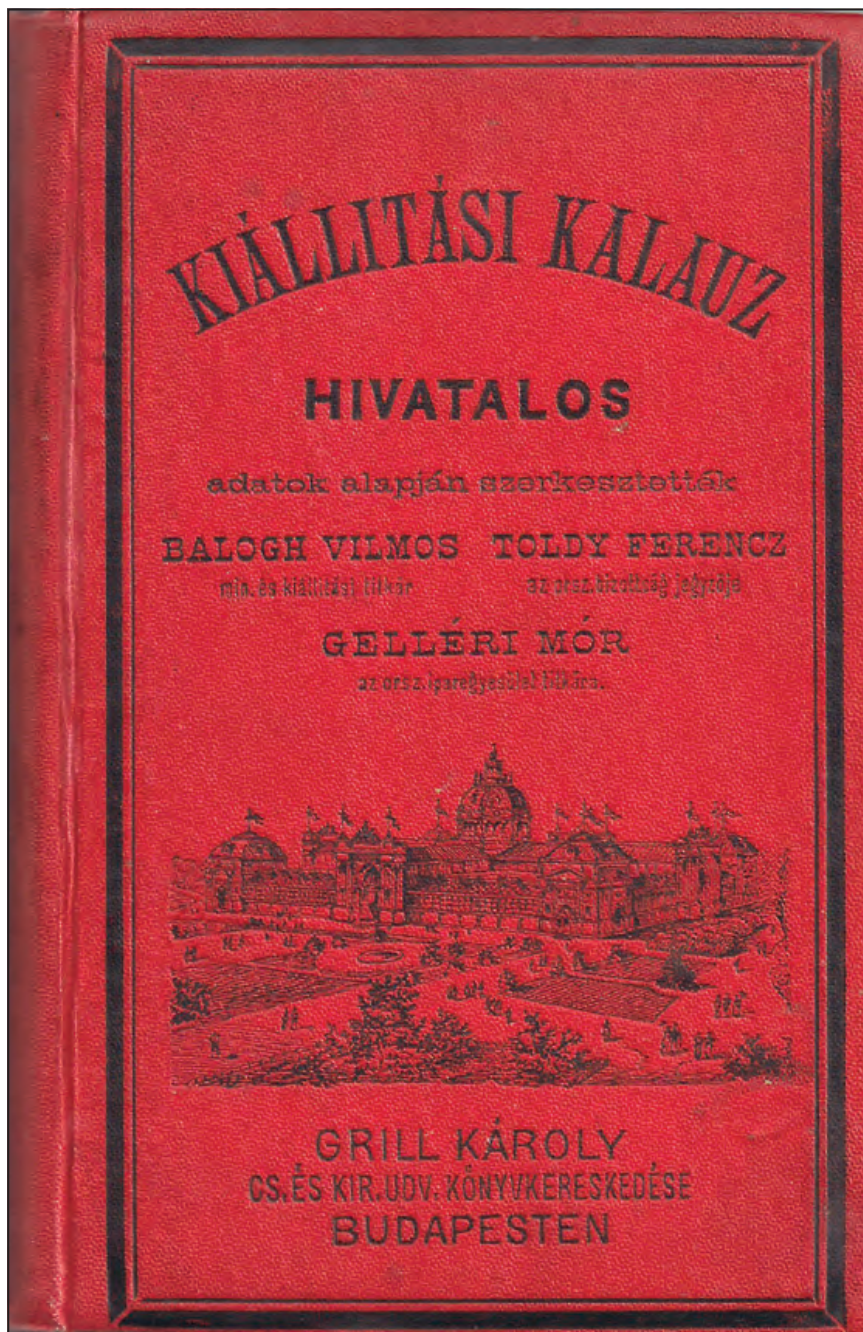
De egyszer mindennek vége szakad, a sétacsapat tagjai letörlik homlokukról a drukkceppeket, és továbbállnak a következő helyszínre: Duna Aréna. *Nem is átlátszó az oldala...* *Tán kevés volt az üveg? Vagy túl gyorsan épült...* A szakértők pilledve másznak fel a csőlépcsőkön; félúton hűtött sörhab és perces só kapható. *Ó, de nemzetközi...* A tengernyi lépcsőfok után a néző szemé elé tárul a légkondicionált küzdőtér. A látvány lélegzetelállító: több emeletnyi magasságból a csodakék medencék furfangos megvilágítással nyugözik a vendégeket. *Azért ezt nem gondoltam volna...* Így az egyik tábor. *Mindenki rólunk beszél...* Így a másik. *Na, és a kiadások? Na, és a bevételek? Végül most sincs idő igazságtevésre, legföljebb a szokásos morgolódásra. Egyszer élünk, és kész...* A családtagok nem hagyják, hogy holmi gazdasági bohócság elvegye kedvüket a szórakozástól, s a túravezető, egyben családanya a szakadatlan takarékoság jegyében összegzi a történetet; lásd: cím. ●

Kiállítási idegenforgalom itthon és idegenben

Szántó András

A látogatók, turisták és szakemberek szempontjából mindig jelentős szerepe volt a kiállításoknak, szakmai és művészeti seregszemléknek. Most az idegenforgalom ilyen speciális területein tallózunk egy kicsit, mert a hazai kiállítások vonzereje jelentősen növelte külföldi ismertségünket, a külföldi kiállításokon való részvételünk pedig visszahatott az irántunk való érdeklődés növekedésére, tehát Budapest idegenforgalmára.

Kiállítási Kalauz 1885

A kiállítások jelentősége a kezdetekben – éppen újdonságuk és ritkaságuk miatt – természetesen erősebb volt. Bármely főváros rendezett ilyet, a kiállító országokban is jelentős mozgósítás volt tapasztalható, a kiállítás ideje alatt nagyon sok hazai család is „kirándult” a színhelyre. Az egyik érdekesebb korai kiállítást Londonban rendezték 1862-ben. A két vastos kötetben kiadott résztvevői katalógusban szerepelnek magyarok is. Londonba ekkor szinte népvándorlásoként tódultak az érdeklődők Budapestről a különvonatokon, de az esemény után ugyanilyen érdeklődés jelentkezett az angolok részéről – a következő években (főként nyáron) megtöltötték a budapesti szállodák zömét.

Országos kiállítás, Budapest 1885.

A Városligetben rendezett első nagyszabású kiállítás a korabeli tudósítások szerint is jelentős idegenforgalmi eseménynek számított. A „Kiállítási Kalauz” című kiadvány előszavában egyértelműen leírták, hogy a könyvecske idegenvezetői célokat is szolgál.

„A kiállítás látogatóinak – legyenek azok külföldiek, belföldiek, vagy akár fővárosiak – ki akarjuk elégíteni amaz igényeit, melyeket a kiállítás előzményei és berendezése iránt való tájékozódás tekintetében táplálnak; mint jó tanácsadó, felvilágosító és útbaigazító közeg kísérik kiállításunk látogatóit hazáról való elindulásuk percétől kezdve – a fővároson és a kiállításon keresztül egész újból való hazaérkezésükig...”

A könyvecske igazi bédekker. Részlet a fejezetekből:

I. rész: Honismertető.

II. rész: A Főváros ismertetője. Ezen belül:

- Utazás a fővárosba, részletes ismertetés a vasútvonalakról, költségekről.

- Budapesten a hordárok, bérkocsik díjtáblázatai (még a „Lóversenyre kivétel” díjszabása is benne van!);
- Elszállásolás a fővárosban (volt erre a célra felállított Lakásiroda hálózat!), szállodák jegyzéke árakkal;
- Budapest fürdői, Sörházak és vendéglők, Kávéházak, Színházak jegyzéke stb.

A következő részben Budapest nevezetességei, múzeumok, látnivalók szerepelnek, majd javaslatok a kisebb-nagyobb kirándulásokra.

A III. fejezet már a kiállításról szóló nagyon részletes ismertető az előzményektől kezdve az egyes pavilonok részletes leírásáig. A könyvecske negyedik része (a 221. oldaltól a 304. oldalig) magyar, főleg budapesti cégek hirdetéseiből áll. Tartozékként természetesen a kiállítás részletes, kihajtható térképe is mellékelve van.

Millenniumi Kiállítás, Budapest 1896.

A Millennium megünneplésére óriási előkészületekkel és a korábnál sokkal nagyobb felhajtással került sor. Egész Budapest a kiállítás lázában égett, az idegenforgalomban soha nem látott vendégáradat és vendéglátási dömping jelentkezett. A kiállítás megnyitóján május 2-án szinte a teljes uralkodói ház, a *Habsburg* család megjelent, de egyes tagjai a későbbi kiállításokra, rendezvényekre is ellátogattak. (A megnyitó plakátját *Basch Árpád* tervezte, Budapesten és Bécsben több száz darabot ragasztottak ki belőle az esemény előtti hetekben.)

A későbbi látogatottságról néhány adat: Június 24-én érkezett meg a kiállítás egymilliomodik látogatója, egy Nyárádszere-dára valósi székely asszony, *Ács Ferencné*. A jegyirodától egy női aranyórát kapott emlékül. Július 8-án a *Godard*-féle léghajó (mely a bemutatott plakáton is látható) már a 638. felszállásnál tartott. A Révai Lexikon a teljes látogatói létszámot 5800000-re teszi, melyben sajnos a hazai, budapesti és vidéki, illetve a külföldi jegyvásárlók nincsenek elkülönítve.

Az 1896-os eseményekről és a kiállításról rendkívül sok kiadvány, füzet, újságcikk és részletes leírás megjelent. Az idegenforgalmi hatásokról két jellemző momentum: a budapesti szállodák tele voltak vendégekkel, illetve a Vendéglősök és a Kávésok ipartestületei év végi jelentéseikben (az előtte-utána megszokott síránkozások helyett) igen nagy forgalomról számoltak be.

A Millenniumi Kiállítás léghajós plakátja (litográfia-képeslap, 1896)

Nemzetközi Sütő-, Cukrász- és Rokonipari Kiállítás 1907.

Jelentős idegenforgalmi, gasztronómiai esemény volt Budapesten ez a kiállítás. Az összes hazai neves cukrászmester vagy cég természetesen megjelent, de mellettük az ismert külföldi résztvevők is, például *Pischinger* Bécsi ostyagyára; *Antonin Carême* Párizsból (akinek „Le Pâtissier royal” c. könyve ma is alapmű a cukrászok számára); nürnbergi mézeskalácsosok; dán sütőüzemek stb.

Az eseményről a korabeli sajtó nagy terjedelemben tudósított, itt egy rövidebb hírt idézünk: „Külsejében tetszetős, belső értékében pedig a legszelebb körök érdeklődésére számot tartó kiállítás nyílt meg a városligeti Iparcsarnokban. Nemzetközi sütő, cukrász- és rokonipari kiállítást rendeztek a csarnok

óriási helyiségeiben és az azt környező elzárt területen. A kiállítás egyik fő fontossága abban rejlik, hogy a kiállítók nyersterméneink itthon való feldolgozásának igyekeznek szolgálatot tenni. További fontos hivatása a kiállításnak az, hogy a sütő és cukrász-iparosokat megismertesse ennek az iparágagnak modern haladó irányjaival. Kiterjeszkedik a kiállítás a sütőipar által fogyasztott mellékterményekre, gépek és egyéb eszközök bemutatására, a mézeskalácsos iparra, továbbá a tészta- és teásütemény gyártására. A kiállítást József főherceg – aki nejével, Augusztia főhercegnővel jelent meg – nyitotta meg.”

A mindenki számára vonzó témakör eredménye olyan mértékű hazai és külföldi látogatottság volt, hogy szállodáink és fiákereseink sem panaszkodhattak a forgalomra.

Nemzetközi sütő-, cukrász- és rokonipari kiállítás, Budapest 1907

Külföldi kiállítások

Az idegenforgalmi szakemberek a mai napig is sokszor vitatkoznak azon, hogy a külföldön tartott általános vagy szakmai kiállításokon mennyire hasznos és gazdaságos a magyar (nemzeti vagy céges) részvétel. Az újabb időkben a Hungexpo tevékenységét már nem vitták – csak sokszor kritizálták –, de korábban sokan kétkedtek. Az események alatt és után azonban az újságcikkek már rendre „diadalokról” és „látványos sikerekről” számoltak be. Most bemutatunk néhány olyan nemzetközi eseményt, amely hatással volt a hazai idegenforgalomra, a Magyarország és a magyar vállalatok iránti érdeklődés felkeltésére, erősítésére.

Bécs, Jubileum Ausstellung 1898.

Sokan elismerték a Monarchia fővárosában tartott rendezvényről, hogy sokat tanultak a budapesti Millenniumi kiállításból. Magyarország természetesen önálló pavilonnal vett részt rajta, de a főbb gazdasági ágaink és vezető cégeink is bemutatkoztak (például a Magyar Erdészet, a Mezőgazdaság, a Borászat, a François pezsgőgyár stb.). Volt Magyar csárda és Magyar étterem is, melyek utána még hosszú évekig működtek a bécsi Práterben. A kiállítás idején a látogatóknak 1–2 napos kirándulásokat szerveztek Budapestre: hajóval vagy vonattal érkeztek hozzánk a külföldiek.

Bécs, Kochkunst Ausstellung 1898.

Az idegenforgalom részeként is jelentős gasztronómiai esemény volt ez a kiállítás, amelyet ez évben már második alkalommal rendeztek Bécsben. Korábban már voltak hasonlók Németországban (Ulm, Stuttgart stb.), amelyeken nagyon sok résztvevő szerepelt, és rengeteg látogatót vonzottak. A bécsi kiállításon a magyar szakácsok (esetenként vendéglők) sikerrel szerepeltek, és sok francia és angol látogató már szállodaszobát is foglalt az ott lévő Budapesti Látogatási Irodában a következő hónapokra vagy évre.

Párizs, Világkiállítás 1900.

Párizs akkoriban még „a világ közepét” jelentette nemcsak az európai, de a tengeren túli országokban is. A Világkiállítás minden ország saját nemzeti pavilonnal vett részt, melyekben minden művészeti, szellemi és történelmi büszkeségüket felvultatták. Magyarországról ekkor ismerte meg igazán a világ a Zsolnay kerámiákat

Magyar csárda a bécsi Práterben 1899

Bécsi Kochkunst Ausstellung (korabeli képeslap) 1898

Párizsi világkiállítás – Juránovics magyar éttermének cigányzenekara (korabeli képeslap) 1900

Hunyadi Keszervíz-reklám a Párizsi Világkiállításon (korabeli képeslap) 1900

és sok egyéb dolgot, de a legnépszerűbb mégis a Magyar étterem volt. Az ennek vezetésére, működtetésére kiírt pályázatot *Juránovics Ferenc* szegedi vendéglős nyerte el, aki konyhájával rendkívüli sikert aratott a kiállítás látogatói körében (esténként a záróránál jóval tovább kellett nyitva tartania, mert a kiállító országok pavilonjainak személyzete ezt szinte kikövetelte!)

A kiállítás másik nagy magyar sikere volt a Hunyadi János keszervíz, melynek franciaországi diadala ekkor kezdődött. Az egész országban olyan ismertté vált, hogy még a 10-es években is látható volt a reklámjuk a Szajján úszó hajókon, a városi és vidéki autóbuszokon, de a legkisebb falvak házainak oldalán is.

Bécs, Jagdausstellung 1910.

A vadászat az összes európai országban a nemesek, a „felső tízezer” sportjának minősült, egy ilyen nemzetközi kiállítás tehát igen előkelő és fizetőképes közönséget vonzott. Magyarországról a látogatók között volt szinte az egész Nemzeti Kaszinó, de az uradalmak tulajdonosai és neves vadászok is megjelentek a seregszemlén. A magyar pavilon a kiállítás egyik legnépszerűbb bemutatója volt (stílusa és elnevezése is „Vadászkastély” volt), és a 10-es években ennek hatása erősen érződött a hazai vadászturizmus élénkülésében.

Torino, Világkiállítás 1911.

A legnagyobb dicsőséget talán ez a kiállítás szerezte Magyarország számára – még akkor is, ha manapság már sem az építész szakma, sem a politika nem hajlandó tudomásul venni, sőt az emberek zömének fogalma sincs arról, hogy ilyesmi volt. A modern magyar építőművészet egyik nagyszerű korai előfutára rögtön a világhírt szerezte meg számunkra. Torinóban 1911-ben olyan alkotást láthattak a látogatók, amely az egyik legemlékezetesebb épületként vult be a világkiállítások történetébe. A *Györgyi Dénes* koncepcióját megvalósító tervezők, *Tőry Emil* és *Pogány Móric* igazi „ősmagyar álmot a legmodernebb építészeti köntösben” álmodtak és valósítottak meg.

Az épület külső képeinek koncepciója a magyar címerben lévő hármas halomból indult ki: ezek a három legmagasabb hegyünk jelképei. A pavilon e hármas halom gondolatát idézi. Három gúla-sátor, amelyekből a legnagyobb az ünnepélyek fő csarnokát fedte, a két kisebb pedig a vízudvarok fölé borult. A külső és belső díszítéseknél és formáknál is sok-sok ősmagyar művészi emléket felhasználtak a tervezők (*Mack Lajos*, *Maróti Géza*, *Nikelszky Géza*). Rendkívül gazdag lett az épületszobrok, reliefek, freskók, díszkutat, bútorok alkalmazásában, melyek egészen az ajtókilincsekig mind az ősmagyar díszítményeket idézték.

Jagd Ausstellung, Bécs, Magyar Vadászkastély (korabeli képeslap) 1910

Torinói Világkiállítás 1911 – A magyar pavilon főbejárata (Tőry és Pogány festménye, korabeli képeslap)

Az olasz jubileumra tervezett kiállítás-sorozat római megnyitója 1911. március 28-án volt. A torinói magyar pavilon előzetes jó híre miatt *III. Viktor Emánuel* olasz király Rómában a magyar pavilonnál nyitotta meg a rendezvény-sorozatot. Később, május 1-én pedig Torinóban az egész kiállítás megnyitó ünnepségét a magyar pavilon előtt tartották, az ünnepi ceremóniára, a fogadásra, a különböző országok diplomata és miniszteriális, elnöki és uralkodói meghívottjainak megvendégelésére pedig a mi pavilonunkban került sor. Az olasz király szavai szerint ez a kiállítás legkülönlegesebb épületének szóló elismerést jelentette, a valóságban azonban hozzátartozik az is, hogy egyedül ez az épület volt készen teljes egészében (és minden részletében) a megnyitó kitűzött időpontjára.

Európa korabeli újságjai természetesen nagyon részletes beszámolókat közöltek a kiállításról, különösen a saját országuk szerepléséről. Mégis minden egyes cikkben kiemelkedő volt a magyar megjelenés méltatása, sokszor szinte túlzó szavakkal és kifejezésekkel. Biztosak lehetünk abban, hogy ez a szereplés sokáig tartó nagyszerű imázst és hírnevet szerzett Magyarországnak – és természetesen rengeteg turistát és látogatót hozott Budapestre 1914-ig, a világháború kitöréséig. ●

(Képek a szerző gyűjteményéből)

Világszám lehet: sokadalmi nevezetesség újratöltve

szöveg: Róka Zsuzsa, fotó: Sebestyén László

Óriáskifliként nyújtózhat végig a Fővárosi Állat- és Növénykert a Városliget mellett a Dózsa György úti „talptól” a Hungária körútig, miután történelmi területének jórészt visszakapta. Az utóbbi 105 évben megszokott, alig 11 hektáros kert a háromnegyedével megnőtt, ötödakkorára, mint maga a Liget – ennek sokféle következményével. Dr. Persányi Miklóssal beszélgettünk.

Csaknem 19 hektárjával az Állatkert egybefüggő fejlesztési területté lett a Városligetben, amelyen lendületesen halad a Persányi Miklós főigazgató által mozgatott, idestova negyedszázados modernizálási és környezetalkotási folyamat.

A zoológiai-botanikai szempontok, a kulturális értékörzés és az ismeretközvetítés, az oktatás szempontjai egyaránt fontosak. Vagyis együtt, egyszerre akarjuk folytatni a százötven éves állatkertészet és a 19. század végi millenniumi ünnepek nyomán történetivé lett mutatóvárosság, szórakoztatás és pihenés itteni hagyományait, modernizálva és további évtizedekre előretételeket. Amióta 1994-ben kineveztek főigazgatóknak, a két legszorongatóbb baj a hely hiánya és az Állatkert jórészt örökölt elhasználtsága volt. A szomszédos, ugyancsak fővárosi intézmény, a Vidám-

parkot pedig, amely a mostani területünk „derekától” kezdődött, az előregedés és a megváltozott igényű közönség elpártolása nyomozta, vele milliárdos eladósodás és a vágyott magánbefektetők érdektelensége. Míg mi az Állatkertben még nehézségeink közepette is megtartottuk évi egymillió látogatószámunkat, hála fokozatos és folyamatos fejlesztéseinknek, addig a Vidámparknak a hajdani másfél milliónyi látogatója helyett a vége felé mindössze negyedmilliója maradt. A területet pedig – a mutatóváros szakma meghaladni nem tudott szezonálisága miatt – csak áprilistól októberig használhatta a közönség, fél évig zárva voltak a kapuk. A Fővárosi Közgűlés végül bölcs és logikus döntést hozott, és ebben *Tarlós István* főpolgármester érdemei elvülhetetlenek: 2014 februárjában bezárták a ráfizetéses és megújulni nem tudó Vidámparkot, a területét pedig,

amelyen persze sokaknak támadt volna kedve plázát, lakóparkot, szállodát vagy vigalmi negyedet gründolni, szerencsére átadták az Állatkertnek. Átmeneti jelleggel, két évre ott alakítottuk ki a Holnemvolt Parkot, „állatkertesítve” a vidámparki örökség még használható elemeit, köztük a műemlék körhintát és a hullámvasutat. Aztán 2015 elejétől, amikor kormánydöntés adott a Fővárosnál nagyságrenddel nagyobb fejlesztési pénzforrásokat az Állatkertnek, egy immár hosszú távú és mélyreható fejlesztés csomagtervének részleteit kezdtük összerakni az egyesített területen. Ami egyébként – reményeink szerint – még tovább nőhet: a Széchenyi-fürdővel átellenben a területünket most csaknem kettévágó, 1971-ben emelt cirkusz helyett kormányhatározat szerint új cirkuszművészeti központ létesül, de máshol. Ha az megépül, várhatóan pár éven belül, akkor a mai cirkusz telkét fél éven belül át kell adni az Állatkertnek. Ott pedig, az Europa Nostra díjas Elefántháztól az Europa Nostra díjas Körhintáig nagyon pozitív városképi változásban bízhatunk.

Informatív honlapjukon vagy jegesmedvés-tigrises prospektusukat kihajtva színpompás állatkerti térképet láthatunk, amelyen azonban még szürkén szerénykedik nemcsak a cirkusz, hanem mögötte az Állatkert gazdasági udvarként használt, a közönség elől egy évszázadon át elzárt sávja is.

Éppen itt, a Széchenyi-fürdővel szembeni végtelenül értékes ponton pazarlásnak éreztem fenntartani a szakmailag mégoly lényeges, ám közönségkapcsolati szempontból passzív háttérfunkciókat – az idén februárban át is költöztettük őket az „óriáskifli” legkülső peremére, a Hungária körút és a vasút találkozásához. És így a nagyon helyes, de funkcióiban mégis eléggé prózai gazdasági udvarból izgalmas várudvar lesz, méghozzá ez év végére. 2018

tavasztól pedig már az idén még kopár tér helyett ősfás parkkal találkozunk a látogatók. Az óriás földlabdákban áthozott, nagy árnyékot adó, koros, lombos fák is idekerültek már a leendő Biodóm helyéről. Merthogy itt a kisgyermekes családoknak létesül egy állat-élménypark, amelynek a magva a Holnemvolt Vár lesz. De épül itt állatsimogató és póni lovarda, sőt a hajdani populáris szórakoztatótelep, a vurstli arculata köszön majd vissza, persze megszépülve-megifjodva, a történelmi Körhinta mellett. Ami idén megszépítve működik, összes lova és hintaja kijavítva, újrafestve, a letört fülek pótolva, s ha őszszel bezár, következik a homlokzati stukók és a mennyezeti szekó rendbetétele. Visszaépítjük a Molnár Ferenc-i vurstli hajdani fényíró műtermét, a kisvasutat, a céllövöldét, mindezt az új vár népek is, vagyis a gyerekeknek a 3 éves koruktól a 8–10 évesekig és családjaiknak. Visszatér az óriáskerék is, de persze az egy törpe óriáskerék lesz. A Holnemvolt Vár kertjében és a várudvarban kézműves műhelyekkel, különleges háziállatokat bemutató Magyar Majorral, karamokkal és tejbaros kávézóval sok meglepetés várja a kicsiket és nagyokat. Ide kétféleképpen lehet bejutni: egyrészt egy – természetesen megmásítható – várbástyákkal övezett kapun, amely előtt Bambi szobra állít emléket „a városligeti Istvánmezőn” még Salzman néven született írójának, *Felix Saltennek*. De ennél izgalmasabban is megközelíthető a Holnemvolt Park várudvara, ahol korábban évtizedeken át takarmányistállók, szolgálati lakóház, irodák és szocialista kultúrterem között lovaskocsi hordott szénát, irodaszert, trágyát, kerti szerszámot, állatkerti dolgozót: a bátrak az Elvarázsolt Kastélyból örökölt Hordón át is betárolhatnak. Lesz bent Manó Kert kerámia-

manókkal, *Kő Boldizsár*nak a Holnemvolt Parkból becsomagolva áttelepített Tündér Ilona-játszótere közelében. A hajdani szénapajtában létesül a Cápanevelde, az itt cseperedett állatokkal fedezzük majd a Pannon Tenger Akvárium cápaszükségletét. Égigérő Paszuly is lesz, a régi műszaki épület kéményéből, mellette a Malachidon lehet eljutni az új Szavannaház emeletére a Tengerimalac Városhoz. Visszajövet betérhetünk a Madárkórházba, ahol kis vércsék, bagolyfiókák, évente összesen kétezer mindenféle állat gyógyulását követhetjük figyelemmel, üvegfal mögül, hogy ne zavarjuk őket. Ennek az emeletén állatvédelmi kiállítás rendezünk be. Magában a Holnemvolt Várban pedig 2500 négyzetméteren lehet bejárni másfél-két óra alatt azt a páratlan élményházat, amelynek állandó lakói a magyar animációs meseirodalom hősei: Vuk, Süsü a sárkány, Doktor Bubó, Mekk Elek, Pompom, Frakk, a macskák réme. Minthogy a Vízipók Csodapókkal nem sikerült a szerzői jogokról megállapodni, őhelyette a Nagy Ho-Ho-Horgásszal találkozhat a Brekk-Berekben az, aki *Csukás István* verses instrukcióit követve, kutyúkkal felszerelve, kalandjátékként kiállja az állatkerti hét próbát.

Megnyugtató, hogy az is játszhat, aki már elmúlt tízéves. Amint az is megnyugtató, hogy mennyire becsülik a történelmi elemeket – ez egyik elve az Állatkert meg-megújuló fejlesztési koncepciójának. Új attrakciókat gondolva a történelmi előzményekre alapoznak: terveznek például Angolpark-emlékhelyet is a Budapesti Állat- és Növénykertben.

Az Állatkert teljes egészében műemlékké nyilvánított „régí” részén mindent alárendelünk az örökségvédelemnek, kivéve persze az állatok jólétét. A nagyrészt

Kós-Zrumecky-féle műemlék épületek térsége intenzíven értékőrző karakterű térség marad. Beruházás-szervezés szempontjából itt is sok a teendő. Az Elefántház párnafái elkorhadtak a húsz évvel ezelőtti nagy rekonstrukció óta, és a Zsolnay-majolika cserepezést is meg kell újítani. A Nagyszikla beázik, a tervezési hibáinak kijavítása hat-hét éves folyamat, nem kevesebb, mint kétezer négyzetméteren. A Kós-Zrumecky-féle gyönyörű Fácánház fa szerkezete is megérett a cserére. Az „új” műemlékeinkre sem jut kevesebb figyelem: a Körhinta mellett a Hullámvasút térsége is örökségvédő zóna lesz, s míg az előbbi a Vurstli, az utóbbi az Angolpark emlékeit idézi majd. Ahol most beszélgetünk, az Állatkert új irányítási központja az év eleje óta, benne az én irodám is. 122 éve épült, és az utóbbi évtizedekben az Országos Toxikológiai Intézetnek adott otthont. A Millenniumkor rendőrkaszárnyának építették, aztán meg egy ideig büntetés-végrehajtási raktárként használták ezt az eredetileg a Liget peremvidékére bújtatott, szép, klinkertéglás egyemeletes épületet. Úgy alakítottuk át az Állatkert céljaira, hogy még jobban kiemeljük békebeli jellegét. Nagy vívmány, hogy körülötte most már működik az idén áttelepített kiszolgáló zóna, már felépült az új üzempépület a műhelyekkel, öltözőkkel, takarmánykonyhával és raktárakkal, miközben a csaknem kilencven százalékában lebetonozott és beépített Vidámpark helyén végigvergődünk a bontásokon és a közműkiváltásokon.

Az irodájából a valóságban is rá fog látni a Holnemvolt Vár kertje mellett készülő Pannon Parkban arra a Biodómra, ami ma még a legnagyobb álma az Állatkertnek, egyúttal – mi tagadás – az egyik legtöbb vitával és ellentmondásos vélekedéssel övezett fejlesztési beruházása is.

A Pannon Park tervei alapos indoklással, több alternatívában kerültek a döntéshozók elé, és valamennyi politikai erő választott képviselői, pártállástól függetlenül, elfogadták a javasoltakat – minden arra feljogosított fórumon és minden esetben ellenszavazat nélkül. Persze ez egy nagy projekt, és Magyarországon minden tervnek akadnak többé vagy kevésbé kompetens ellenzői is. Személyesen is tanulmányoztam a néhány kétkedő szövegeit, amelyekből egyértelmű, hogy nem vették a fáradságot a valóságos program megismerésére, általában még azt sem olvassák el, ami mindenkinek évek óta elérhető a hon-

lapunkon. Viszont légből kapott adatokkal dobálózva hordanak össze kigyót-békát, riogatnak például három-négyszer akkora épülettel, mint amit tervezünk, olyanokat állítanak, hogy beépítjük a hajdani Vidámparkot. Mert valójában mi is történik? A 8 hektáros területnövekményünkben annak egy ötödén, 1,7 hektáron építünk egy Budapesten még sosem volt, és egyelőre világszerte is ritka fedett parkot a főváros különösen értékes helyén. Ezt a helyet korábban az év felében zárva tartották, közel kilenczede le volt burkolva vagy sűrűn be volt építve tönkrement épületekkel, tele szennyezéssel és romokkal. Ott, ahol a Vidámpark volt, ez a Biodómnak nevezett csoda – igen, az lesz! – egész évben bejárható, élvezhető lesz, minden porcikájában. Egy olyan fedett attrakció, amelyet el sem tud képzelni az, aki illet még nem látott, és amilyenhez hasonlóra gondolhattak már a magyar fővárosban a múlt századelőn is, hiszen 1912-ben, a Pálmaházunk megépültekor is nyomós érv volt, hogy „Szükség van egy magyar Nizzára”. Én inkább azt mondanám, hogy kell egy olyan kellemes belső közösségi tér, agóra, amelyben télen-nyáron szubtrópusi környezetben és légkörben lehet járni-kelni, beszélgetni, üldögélni, állatokkal ismerkedni, bennük gyönyörködni, róluk – és magunkról, az emberi társadalomról is – tanulni. Amit akkor is lehet a családi időöltés kihagyhatatlan Mekkájaként üdvözölni, ha ezt eddig nem is követelték hangos tömegek. Például a lengyelországi Wroclawban, a németországi Lipcsében, vagy Hollandia két városában, Arnheimben és Emmenben is már fényesen bizonyította létjogosultságát az ilyen fajta létesítmény. Kulturális, turisztikai, társadalmi hozadéka mellett én további támogató érvként említhetem, hogy nálunk egy rozsdáöveget varázsol paradicsommá. A fanyalgó becslésekkel-híresztelésekkel szemben csupán a külterein abszolút értelemben is számszerűsíthetően duplájára növeli a zöldfelületet a Liget térségében, miközben a jövő modern állatkertészetének utat nyitva természetvédelmi jelentősége is van. Egyebek közt méltó tartási feltételeket teremthetünk olyan állatoknak, amelyeket, nem MUSZÁJ ugyan bemutatnia egy állatkertnek, de ha mondjuk, úgy döntünk, hogy legyen elefánt Budapesten, akkor jó, hogy a Biodómban csak a beltéri kifutója akkora lesz, mint most a kültéri. Vagy nem muszáj nagy tengeri bemutatóval rendelkezni, de a közönség örülni fog neki, hiszen a legtöbben éppen ezt hiányolják most az állatkertünkben. Mellesleg: ide

növesztjük majd a kis cápákat a most formálódó Holnemvolt Vár Cápaneveldejében – építkezünk téglát téglára rakva, csak látni kell, mi hová is fog illeszkedni, akár évek múlva. Közben egy percig sem feledjük, hogy mi növénykert is vagyunk, és a lerobbant rozsdazóna helyén is egy botanikus kerti minőséget teremtünk. Egész területünkön minden egyes talpalatnyi helylyel foglalkoznunk kell, figyelembe véve múltját, mérlegelve jelenét és tekintettel jövőbeni optimális állapotára. A Pannon Parkra megvan a tervünk, lépésről lépésre zajlik a döntéselőkészítés, több lépcsőnél szerződés kötés előtt állunk, huzakodunk árakról, tartalmakról, és még ennek a nyárnak a híre lesz a sajtóban, hogy felvonul a Pannon Park kivitelezője is. Összetetten, sok részletből formálódó folyamat ez, ami átfogja ugyan az egész egységessé vált fejlesztési területet, de különböző pontokon történik, néha egyidejűleg, néha nem. Ha csak a volt Vidámparkot nézzük: több mint negyvenezer négyzetméternyi burkolt felülete mellett további tízezret fedtek le épületek – az eredeti 12 százalékos zöldfelületi arányt – a Biodóm fedett parkja nélkül (!) – 26 százalékra emeljük, és egyebek közt vízfelületekkel tesszük kellemessé. Sok medence lesz, például tutajos medence a gyerekeknek – most törjük a fejünket, hogyan. Vagy még mindig a hajdani Vidámparknál maradvá: a Liget belsejétől a legtávolabbi ponton fog 35 méternyire fölszökkenni a Biodóm legmagasabb csúcsa, viszont az átlagos magassága 18,5 méter lesz, ami persze nem csekélység, de jóval alacsonyabb, mint a Hermina-mező és Hungária körút beépítési zónájának már régóta álló számos magas épülete. A volt Vidámpark Hermina úti sarkára pedig úgy tervezzük a kétharmad részt föld alá mélyített autóparkolót, hogy az eltörlődjön az út túl-

dalán már évtizede meredező, tetőuszodás négyemeletes épülettel szemben, ami – kétes esztétikai értéke ellenére – számomra érthetetlen módon még senki indulatát nem váltotta ki. Erre a garázsra egyelőre csak tanulmánytervünk van, de az Állatkert, sőt a Széchenyi Fürdő, meg a Bethesda Gyermekkorház működéséhez nagy szükség lenne rá. Azt szeretném, hogy a Pannon Park ennek a tetejére tetőkertként fusson rá, itt sétányok, állatbemutatók lehessenek, és a Liget felé ne beton oldalhomlokzata, hanem zöld növényes fala legyen. Szeretném emellett az Állatkertnek és egész környezetének a közlekedésfejlesztési gondjait is megoldva látni: szerintem meg kell szüntetni azt az állapotot, hogy naponta több tízezer autó hömpölyög át a Ligeten, mert az M3-as a Kós Károly sétányra hordja rá egész Kelet-Magyarország Budapesten áthaladni akaró forgalmát, és önti végül rá a világörökségi rangjának így egyre nehezebben megfelelő Andrassy útra. Szerintem rendet kell tenni, ki kell söpörni a Ligetből a kocsikat, azok kivételével persze, amelyek az itteni intézményeket szolgálják majd ki. És ezért igenis: kellene mélygarázsok is. De hát micsoda különbség lenne autók tömege nélkül! Nemcsak a Liget környezetét, hanem a Teréz- és Erzsébetváros környezeti állapotát, a világörökségi zóna épületeinek sorsát illetően is! Igen, az Állatkert fejlesztése nemcsak önmagában fontos, de ami itt folyik, az összefügg a Ligettel, sőt hatása lesz Pest egészére, és általa az egész fővárosra. A Hermina-garázson kívül is kellene P+R parkolók valahol a Mexikói úti földalatti térségében, sőt: új földalatti állomás is kellene, ami ráteszi az 1-es vilamosra a közönséget... Okosan, szívósan, lépésről-lépésre, évtizedekre előre tekintve érdemes gondolkodni ezekről – és persze tenni értük minden nap. ●

Iparműkiállítás Pesten

„... bemutassuk azt a kevés iparunkat, ami akkor volt”

Fodor Béla

175 évvel ezelőtt, 1842. augusztus 25-én nyílt meg az első magyar Iparműkiállítás a pesti Duna-parton álló Redoute (a régi Vigadó) épületében. A kiállítás fő organizátora a börtönből 1840 májusában szabadult Kossuth Lajos volt.

Kossuth a börtönben töltött három év alatt – celláját mintegy tanulószobává alakítva –, nem csak angolul tanult meg kiválóan, hanem jelentősen bővítette közgazdasági ismereteit is. Alaposan tanulmányozta Friedrich List osztrák közgazdász elméletét, elfogadva annak egyik fő tételét, miszerint ipar és iparosítás nélkül egy

nemzet csak „félkarú óriás” lehet, és a modern korban már nem elég csupán a mezőgazdasági termelésre támaszkodni. Ahogyan 1842-ben leszögezte: „politikai függetlenség industriális függetlenség nélkül nem egyéb, mint ábránd, s nem soká tartható öncsalás.”

Az Iparegyesület megalakítása

Az egyre népszerűbb reformpolitikus Kossuth előtt két út nyílt meg a politikai cselekvés terepén. Az egyik az újságírói pálya volt: a kormányzat maga ajánlotta fel a Pesti Hírlap szerkesztői posztját Kossuthnak, úgy vélvén, hogy így kordában tudja majd tartani működését. Másodiknak a társadalmi szerveződés útja kínálkozott. Mindkét út, legalábbis időlegesen, sikeresnek bizonyult. Ahogy Kossuth 1841 januárjában megkezdte a Pesti Hírlap szerkesztését, az újság a reformellenzék legfontosabb orgánuma lett. Sorra jelentek meg a kor legégetőbb gazdasági, társadalmi kérdéseit tárgyaló cikkek, melyeket maga a szerkesztő vagy elvbarátai írtak. Már az újság második számában megjelent Almási Balogh Pál tollából egy írás, melyben a honi ipar támogatása végett egy egyesület megalakítására tesz javaslatot.

A javaslat mögött természetesen Kossuth tettvégya állt, és ő volt az is, aki bő egy éves szervező munkával létrehozta az egyesületet, valamint kidolgozta annak munkatervét és alapszabályát. Az Iparegyesület tényleges alakuló közgyűlése 1842. június 4–5-én zajlott le, ahol elnöké gróf Batthyány Lajost választották, az igazgató pedig Kossuth lett. A közgyűlés első ténykedése egy iparmű-kiállítás rendezésére való felszólítás volt. A kiállítás megszervezésére Kossuth vezetésével háromtagú albizottságot választottak, amely rögtön munkához látott. Az idő rendkívül rövid volt, ugyanis a kiállítást az augusztusi pesti országos vásár napjaira időzítették. A következő tíz hétben az albizottság és önkéntes munkatársai, figyelembe véve a korabeli közlekedési és postai viszonyokat, embert próbáló munkát végeztek. Újságokban feladott hirdetésekkel, egyedi meghívókkal keresték meg az iparosokat, biztatván őket a részvételre. A munkát még nehezítette, hogy Kossuth ágyának esett, régi májbaja kínozta, s hetekig Balatonfüredről irányította a munkálatokat.

Kossuth Lajos

A Redoute épülete, a kiállítás színhelye

A Redoute fényes termeiben

De a kitartó szervezőmunka végül eredménnyel járt: az első magyar iparmű-kiállítás 1842. augusztus 25-én Pest egyik legnagyobb épületében, a Pollack

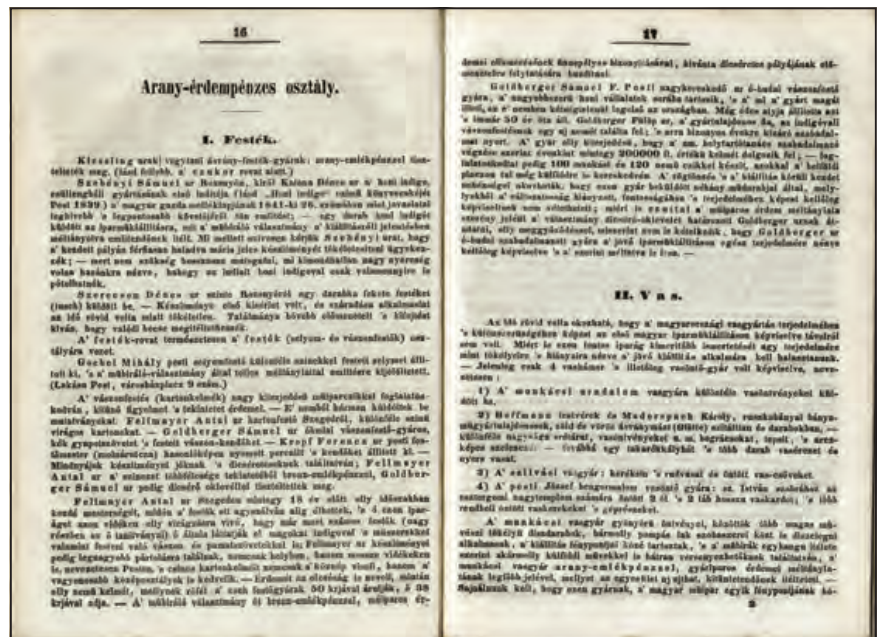
Mihály tervezte Redoute épületében megnyílt. Az eseményről a korabeli lapok imígyen tudósítottak:

„Az első magyar iparműkiállítás ma, csütörtökön, augusztus 25-én délután 3 órakor

nyitattik meg Pesten, a városi redout-épület melléktermeiben, s naponként reggel 9-1, ebéd után 3-6 óráig nyitva leend. Bemenet ára hétköznapokon 10 pkr, vasár- és ünnepnapokon 4 pkr. (miszerint a szegényebb osz-

A Kossuth által írt Jelentés címlapja

Részlet a Jelentésből

Részlet a Jelentésből

tály is megtekinthesse). (...) Kik a kiállításba valamely iparművet beadtak, arról nyert nyugtatóványukat saját személyekre nézve mindenkor szabad belépti jegyül használhatják. A kiállított művek lajstroma a pénztárnál 10 pkr-on árultatik. Művek még mindig folyóvást elfogadtatnak kiállításra, s az ezentül érkezendők lajstroma pótlólag szintűgy ki fog nyomtatni. A kiállítási irnokszobában aláírási ívek találhatók azok számára, kik az egyesület tagjaivá lenni kívánnának. Elnézést, uraim! s méltánylat a rövid idő melletti nehéz kezdetnek. Reméljük, ki ezen két körülményt tekintetbe veszi, örömmel látandja, s eléggülten hagyandja el az első magyar iparműkiállítást."

Szivar és lószerszám

A látogató, ha végigjárta a régi Vigadó melléktermeit 213 iparos által beküldött 298 darab műtárgyat láthatott a tárlókban, asztalokon vagy a padlón csinosan elrendezve. A kiállított tárgyak a magyar ipar erősen elmaradott szerkezetét tükrözték: a paraszti háziipar és a céhes ipar termékei adták a tárlók többségét, mellettük csak

pár darab képviselte a még gyermekcipőben járó hazai tőkés gyáriparat.

Hogy érzékletesebben is felidézzük a vitrinek tartalmát volt azokban kötél, zsinor, tömlő, lószerszám, ostor, kosár, sétabot, pipatórium, pipa, szivar, sakkjáték, hajkefe, fésű, hízmés, művirág, hegedű, zongora, könyvkötészeti mestermunka. A gépészeti anyagot könyvnyomtató sajtók, mezőgazdasági gépek, valamint egy-egy gőzgép és gőzkazán képviselte.

A honi ipart, ha csak nagy vonalakban is, de elsőként bemutató tárlat élénk visszhangot keltett az országos vásárt tartó Pest-Budán. Pár nappal a megnyitó után így ír a Pesti Hírlap: „Hetednapja, hogy az iparműkiállítás nyitva van, s a közönség által kitünő részvétellel látogatattik. Múlt vasárnapon, a hétnek azon napján, melyen a kézmunkás megpihen munkától s fárado-lomtól, mintegy 1200 ember látogató meg a kiállítási termeket...”

Az iparműkiállításnak három tekintélyes vendége is volt: az egyik József nádor és felesége, akik a beszámoló szerint jóindulatú kíváncsisággal szemlélték a bemutatott tárgyakat, a másik pedig Széche-

nyi István, aki naplóbejegyzése szerint járt a kiállításon, de semmiféle megjegyzést nem fűzött hozzá.

A kiállítás nem egészen egy hónap után, szeptember 21-én bezárt. A látogatók száma 14425 fő volt, ami, ha számításba vesszük, hogy Pest, Buda, Óbuda össznépsége ekkor 100 ezer fő körül mozgott, nem is tűnik kevésnek. Maga Kossuth később így emlékezett vissza: „Mikor az első kiállítást rendeztem az egyesületben, a megnyitás előtt végigmentem a szerény termeken, és úgy fejeződtettem magamban: biz' ez édes kevés. De hát az volt a célunk, hogy bemutassuk azt a kevés iparunkat, ami akkor volt.”

Az első után Kossuth és az Iparegyesület még két iparműkiállítást szervezett 1843 és 1846-ban, valamint létrehozták a hazai ipartermékek vásárlását támogató Védegyletet. Komoly áttörést azonban ezek az egyesületek nem tudtak elérni, a magyar ipar látványos fejlődésére csak 1867 után, az osztrák-magyar kiegyezés létrejöttével kerülhetett sor. Ehhez viszont nem kis mértékben járult hozzá Kossuth ipartámogató és közvéleményt formáló tevékenysége is. ● (Képek forrása: FSZEK)

A Pesti Hengermalom gyár reklámlapja

ÖTVEN ÉVE

Egy maréknyi dollárért

Elek Lenke

Mit meg nem tettünk volna? És mennyi mindent megtettünk... Igaz, vágyálmokra költöttük: non iron ingre, orkán kabátra, kvarcórára, Beatles lemezre. Kockáztattunk ezekért a mára oly semmiségnek tűnő dolgokért, mert másképp nem kaphattuk volna meg azokat.

forrás: Fortepan

Ebből aztán egy különleges népi vetélkedő, a „hova dugjuk a dollárt?” nőtte ki magát. Amikor hajdanán először mentünk munkahelyi tapasztalatcserére – többen, kollégák – Bécsbe vonattal, elszabadultak az ötletek és az indulatok.

Ajtóba, kenyérbe, szalámiba, gombba

A legszemlemezesebb az volt, hogy amikor jön a vámos és kinyitja a széthúzható ajtajú fülke ajtaját, saját maga dugja el a dollárt, ugyanis az ajtó aljába ragasztott borítékban lapult a pénz, amit így nem láthatott már senki. De legendák szólnak egy rendszeresen csencselő nőről, aki az akkor oly divatos teddybear kabát behúzott gombjaiba varrta bele a Doxa órákat – ezek akkor dollárral felérő kincsek voltak. Igaz, semmivel sem mutatták pontosabban az időt a szovjet karóráknál, de nyugati, sőt, svájci gyártmányúak, ami akkortájt varázserejű szó.

Mi annak idején egy szőlővel teli kecses doboz alsó rétegébe rejtettük a zöldhasút: én angyali arccal kínáltam a vámost szőlővel, míg kollégái átktutták a kocsi.

A szalámikba, kolbászokba dugott, kenyerekbe sültött pénz szinte elcsépezt trükközés, hamar fel is fedezték, akárcsak a ruhába vagy sapkába varrat, cipősarokba rejtettet.

Érdekes módon, a franknak, a márkának vagy mondjuk, a svéd koronának soha nem lett ekkora ázsiója: a dollár a kapitalizmus fenyegető, nagymértékben félt jelképe volt, kikezdehetetlen tekintéllyel.

A mai fiataloknak már meg kell magyarázni a dollárkeret fogalmát. Az állam a legfontosabb dolgokra – bizonyos gyógyszerekre, gépalkatrészekre – költötte a konvertibilis devizát. Legalábbis, ez volt a megideologizált gazdasági háttér. Ami maradt, az kellett mondjuk színházi jogdíjakra, különleges hangszerekre vagy a hivatalos utazások költségeire. Nyugati kocsiakra aligha: furcsán nézett volna ki, ha a pártállami vezetők nem szovjet vagy cseh gyártású autókban furikáztatják magukat. A dollárkeret ekkor maga is csinálmány, ahogyan a fogyasztási cikkek árai is kitálat összegek, és nincs sok közük a valódi költségekhez, inkább az állami aranyalap nagyságához, meg a központi tartalék kül-

honi deviza mértékéhez. Az, hogy egy kiló kenyér 3 forint 60 fillér, évtizedekig politikai ügy volt, nem pedig haszonnal – mi is az? – kalkulált ár.

Keret, narancs, számla

A három évenkénti Nyugatra utazás engedélyezése és a 70 dollárnyi keret már az enyhülés korszakát jelezte: először is azért nem engedték sokáig külföldre utazni az embereket, hátha „kint” maradnak. (Persze később is kint maradtak.) Aztán pedig miért is költsék oly haszontalanságokra az állami dollárkeretet, mint a legújabb francia kozmetikum vagy netán déligyümölcs? Ez utóbbival meg kellett várni a karácsonyt – ettől az „ajándékélmélettől” e gyümölcsféle ázsiója még inkább megnőtt. Így adódhatott, hogy mindig télen vásároltunk banánt vagy narancsot, ami aztán furcsa módon szinte összeszűnt a magyar karácsonyi menüvel.

1956 előtt az állampolgárok hivatalosan egyáltalán nem rendelkeztek külföldi fizetőeszközzel, és a diplomaták sem vehettek nyugati valutáért árucikkeket. Ha valakinek nagyvonalú nyugati rokona volt, aki otthon maradt szeretteit meg akarta lepni valamivel, devizát fizetett be az úgynevezett IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akció nevű számlára, majd kiválasztotta a cég katalógusaiban szereplő egységcsomagokat, amelyeket a megajándékozottnak ki-postáztak, vagy személyesen vette át őket.

Nem kellett tíz évet várni, mire egy 1965-ös belkereskedelmi minisztériumi rendelet alapján megjelentek a dollárboltok. Ezekben csak útlevelel lehetett vásárolni, illetve később annak lett joga hozzá, aki külföldi hivatalos kiküldetése során megtakarított pénzt – a napidíját – helyezte el egy számlán. A dollárboltoknak az volt a céljuk, hogy a megtakarítást itthon költse el a magyar, ne külföldön, és hogy a külföldi turista is be tudja szerezni nálunk, amire éppen szüksége van.

Akik itt eladóként dolgoztak, különleges kiképzésben részesültek, nyelveket kellett beszélniük, csinosan felöltözve, kedves stílusban eladniuk, szépen csomagolniuk. Ez ugyanis nem volt jellemző minden akkori üzletre. (Igaz, ma sem az.)

Ez a bolt nem olyan

A Csemege Kereskedelmi Vállalat által üzemeltetett dollárboltok mintha szánt szándékkal bosszantották volna az embereket: képzeljünk el egy olyan kirakatot, ahol kapható már a moncsicsi vagy a Lego, vagy valami csicsás külsejű külföldi csoki, de a mi gyerekünk csak az üvegen

forrás: Fortepan

keresztül ácsingózhat utána. Végső soron meg lehetett kérni egy külföldi turistát, hogy menjen be velünk és vegye meg a nála lévő útlevelel az árut, aminek ellenértékét mi majd az utcán odaadjuk neki, bár ez rizikós ügyletnek tűnt.

Az Arany János utcai boltban magam is vásároltam, mint külföldi tudósítónak alkalmam nyílt megtakarítani egy csekély összeget. Külföldi italok, apróbb játékok, csemegék kellették itt magukat, – manapság ilyen egy vidéki szövetkezeti kisáruház kínálata – de csak az mehetett be, akinek igazolása volt számlája létezéséről.

A jobb szállodákban is sok helyütt nyíltak dollárboltok, ha valaki nagyon elszánt volt, ott is megszerezhetette a hön áhított külföldi árut. Mai napig előttem van, amikor egy kedves ismerősöm meglepett egy akkor nálunk még nem kapható divatos itallal, a Gyöngyösön (!) vásárolt piña coladával... A dollárboltok nemcsak Magyarországon léteztek: a 90-es években, Moszkvában még működtek ilyen üzletek, ami akkor már anakronizmusnak számított.

A szállodák egyébként is a stratégiailag fontos, de megbízhatatlan helyek közé tartoztak, hiszen itt külföldiek laktak, akiknek külhoni pénz lapult a zsebükben. Nem véletlenül dolgozott olyan sok beépített ember a hotelekben és a nagyobb éttermekben. (Erről szól épp mostanában a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kiváló időszaki kiállítása.)

A pénz, aminek varázsereje volt

A dollárnak mindig volt valami varázsereje a magyarok számára: a két világháború között is, amikor mindenki annyit utazhatott, amennyit akart, a szándék meg-

valósítása pedig csak a pénztől függött. De a dollárpapák, a tengerentúli siker, a karrier – mindez örök irigykedést váltott ki. Ez volt azt a korszak, amikor minden amerikaiáról és amerikai magyarról azt hitték Magyarországon, hogy dúsgazdag.

Aztán jönnek olyan évek, amikor ez a pénz szörnyű bűnököt, netán kémkedést sejtető szimbólum és provokációs eszköz lesz: több, az ötvenes éveket ábrázoló magyar filmben előbukkan az a motívum, hogy az ÁVH-s tiszt elveszít egy tízdollárost – illetve ellopják tőle egy óvatlan pillanatban –, és nem tud vele elszámolni, de le sem tudja csukatni miatta a kiszemelt áldozatot. Ezáltal maga kerül lehetetlen helyzetbe, és félelmében szinte könyörögni kezd, hogy adják elő a „bűnjelet”.

Annak ellenére, hogy a dollár birtoklása évtizedekig főbenjáró bűnnek számított, mégis mindenkinek volt egy kis dugi pénze, valahogy mégis hozzájutott, azaz feketén vette. Nem is Magyarországról lenne szó, ha ez nem volna természetes. Elsősorban a külföldre gyakran hivatalosan utazó sportolóktól, művészekről vagy üzletemberektől lehetett megszerezni konvertibilis valutát.

A csempészség is nagyban zajlott, ami elsősorban nyugati – konvertibilis valutáért vett – áruk illegális kereskedelmét takarta, maga a csempészség pedig, mint büntetőjogi alapfogalom, illetve annak értékhatára, szinte évről évre változott, a gazdasági viszonyok alakulása tükrében. Ahogy *Moldova* idézi fel H. Kovács történeteit:

„Az egyik vámőrnek feltűnt a motor szokatlan zúgása. Felnyitotta a motorház tetjét, kiderült, hogy a motorház mellé egy kis gázkazán volt beépítve. A reflektorokat kvarclámpákkal cserélték ki, a pótkerék gu-

miabroncsait Hennessy konyakkal töltötték meg, ezek után már senki nem csodálkozott, hogy a királyvizes próba megállapította a rendszám tábláról, hogy színaranyból készült. A személyes motozásnál is rengeteg csempészáru került elő, tábori sátorra vagy habverővé alakítható japán fényképezőgépek, legújabb, pepita árnyalatú rúzsok, non iron gyűrtelenített sérvkötők, és annyi schilling, hogy az Osztrák Nemzeti Bank hét napig szüneteltetett minden kifizetést, pénzkészleteinek teljes kimerülése miatt”

Igen, a vicc az, hogy olykor ennyire hasznos dolgok és világi hívságok miatt zajlott az egész hajcihő.

Pár lépés a határ

Laczó László, a hajdani repülőtéri vámparancsnok szerint mindenki tudta, hogy a 70 dollárból, ami a háromévenként engedélyezett nyugati utakra engedélyezve volt, épp csak városnézésre futja. A kisebb stíliket felfedezve elnézőek voltak a vámosok – ha valaki 10 magnókazetta helyett 15-öt hozott be, az bocsánatos bűn volt. De ha 150-et – nos, nyilvánvaló, hogy ezt valaki „feketézésre”, azaz engedély nélküli árusításra és az ebből való meggazdagodásra szánta. Ez már komolyabb ügy volt, hiszen munka nélkül szerzett jövedelemnek, engedély nélküli kereskedésnek számított.

Ahogy múltak az évek, a külföldi és belső infláció mértékében változtak a büntetést még kizáró korlátozások – 4, aztán 5, később 10 ezer volt az az összeg, ami még belefért a külön engedély nélküli vásárlásokba. A vámbüntettek legtöbbször pénzbírsággal, szabálysértéssel, elközbzással végződött, súlyosabban csak a kirívó eseteket szankcionálták. A csempészáruk legtöbbször ekkor olyan árucikk, ami ma minden utcasarkon kapható: a dezodorok, a Fa szappanok, a farmernadrágok vezették a slágerlistát.

Természetesen mindig akadtak érinthetetlen személyek: a diplomatákon és minisztereken kívül például a magas rangú politikai vezetők, bár ők többnyire diplomata útlevelet is kaptak. Ez egyfajta mentességet biztosított.

Csempészség és vámvizsgálat persze ma is létezik, csak az átlag turista és a nagyközönség nem találkozik vele: mostanság tízezer eurót lehet kivinni készpénzben engedély nélkül, ami nem is olyan nagy összeg, ha például ingatlan- vagy festményeladásokra gondolunk. Arról nem is beszélve, hogy kiutazás előtt senkinek nem ellenőrzik, mennyire „vastag” a bankkártyája... ●

FÉNYÍRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Dívat volt valaha a képes újságoknál, hogy poszterminőségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: *Sebestyén László* felvételeivel. Fadóbozós, lábbon álló, fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai paloták udvarait örökítette meg.

V., Alkotmány utca 16. – Bihari János utca 1–3. A bérház Alkotmány utcai homlokzatán felirat hirdeti: „Budapest főváros által ajándékozott telken építette a Magyar Hírlapírók Nyugdíjintézete MDCCCXC” *Falk Miksa* (1828–1908) az 1881-ben alakult intézet elnöke és *Heltai Ferenc* (1863–1954) titkár 1889. május 30-án kérte meg az építési engedélyt. A Vasárnapi Ujság május 26-án tudósított az építkezésről, a munkában résztvevő iparosok árengedményéről: „*Quittner Zsigmond műépítész a jótékony célra való tekintetből díj nélkül készítette el a négyemeletes palota terveit*”. 1890. augusztus 1-jére ígérték az átadást, de már július 25-én kiadták a lakhatási engedélyt a négy- és félemeletes házra, amelyben 109 szobát, 5 alkótot, 28 előszobát, 22 konyhát, 28 éléskamrát, 3 boltot, 2 mosókonyhát, 19 fürdőszobát és 1 mángorló kamrát alakítottak ki. A két utca találkozásánál lévő kör alaprajzú földszinti teret és a mellékutcai oldalt vendéglőként hasznosították. *Quittner Zsigmond* (1857–1918) a Lipótváros Szabadság tértől északra eső területén egy időben két városképi jelentőségű sarokházat alkotott. A Nyugdíjintézet bérházától északra, a Markó és a Bihari János utca találkozásánál az Önkéntes Mentőegylet kétemeletes székháza sarokrészét lemetszette, és oromzattal kiemelte. Funkcionális, tiszta képű épület született. A Nyugdíjintézet bérházának a külsejével is meg kellett nyernie a leendő bérlőket. Az építész a lekerekített részt kupolával koronázta, amellyel az épület és a városi tér e szakasza is hangsúlyossá vált. (H. V.) ●

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Az Andrassy út fény- és árnyoldalai egy fogadáson

Az Andrassy út Budapest nagy kincse, erős túlzással szokták Párizs legelegánsabb utcájához hasonlítani. Szerencsére szinte sértetlenül élte át az ostromot. Mindössze három épület semmisült meg. A helyükre emelt pótlások közül csak egy tűnik igazán méltatlannak. (Igen, a 107. számra gondolunk). Továbbá kibírhatatlanul nivóttan az orosz követségnek helyt adó egykori *Széchenyi-Vanderbilt* villához jobbról tapasztott bővítvény is. Amikor azonban az elegáns út problémái kerülnek elő, akkor nem ezekre terelődik a szó, hanem az egyes különlegesen elhelyezkedő épületekre, a túl régóta használaton kívüli ingatlanokra.

A minap *Simplicissimus* egy elegáns, szűk körű könyvbemutatóra hívták meg. A távozó holland nagykövet, *Gajus Scheltema* évek munkájával érdekes, angol nyelvű riport- és képeskönyvet jelentetett meg az Andrassy útról. (Társszerző: *Bérczes Tibor*, kiadta a *Corvina*).

Összesen tizenhárom interjú van a nagyon szépen kiállított, nagy alakú, kemény kötéssel, sok fekete-fehér fotóval illusztrált kiadványban. (Fotó: *Martijn de Vries*). A riportalanyok skálája *Gábor Esztertől*, a neves építészettörténészről *Mark Odeschalchin*, *Andrassy Gyula* ükunokáján át *Legát Tiborig*, a közlekedéstörténeti érdeklődésű bohém újságíróig terjed. Megkérdezték *Saly Noémint* is az út kávéházairól, az egy ideig itt

lakott *Rajk László* építész, illetve az út vilanegyedében működő *Hopp Ferenc Múzeum* igazgatónőjét. Kiemelkedő darabja a beszélgetéssorozatnak a *Kiss Imrével*, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum mai igazgatójával folytatott beszélgetés. Ő a 98. szám alatt található Pallavicini palota alagsori házmasterlakásában volt kiscyber. A lakásukból nyílt egy ajtó az alagsor többi része felé. KI elmondja, hogy amikor egyedül volt otthon, mindig készenlétben tartott egy ollót és egy kést, minden eshetőségre felkészülve...

A fogadás a CBRE nevű, nagy, globális ingatlanforgalmazó cég budapesti irodájában volt, az Eiffel Palotában. (Ők a könyv kiadását 300 példány megvásárlásával támogatták.) A vendégek bolttulajdonosok és befektetők voltak. Elhangzott egy előadás is, az utat érintő gazdasági és társadalmi folyamatokról. Több hozzászólásból is kiderült, hogy a főváros és a kerület nem becsüli meg ezt a kincset: a járdákra nem költenek, a lezárásokról, parkolási tilalmakról a bolttulajdonosokat nem, vagy csak késve értesítik. Többek szájából elhangzott, hogy egy érdekvédelmi szervezetet kellene létrehozni. Többször felszólalt az Operával szembeni épületet átépítő, perzsa származású ingatlanfejlesztő, (aki régebben már megégette a kezét a Várkert Bazár felújításának próbálkozásával). Elárulta, hogy az épület belsejében már folyik a munka, és a maguk részéről a járdát is jobb minőségű kövezetre cserélik majd.

Drámai drónvideó a leégett ház patthelyzetéről

A fenti eseményen szóba se került az Andrassy út legnagyobb botránya, a Köröndön található, ideiglenes tetővel csúfoskodó, évek óta lakatlan palota ügye. Az ingatlanosok számára az Andrassy út lényegében csak az Oktogonig tart.

Július elején került ki az Index portálra az Andrassy útra vonatkozó, nagyrészt drónnal forgatott rövidfilm. Címe: „*Ha ezt jelenti a világörökségi védelem, akkor az egészet megégette a fene.*”

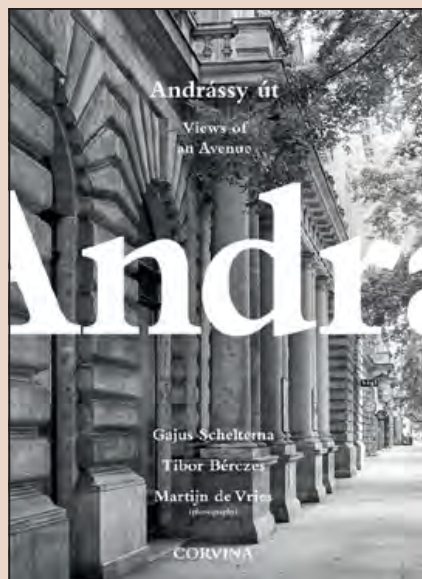
Kevés szóval magyarázza el, hogy mi vezetett az Andrassy út 83–85. szám alatt, a Körönd egyik legszebb házában tombolt emlékeztető tetőtér-tűzhöz, és hogy mi történt azután.

Köztudomású, hogy az önkormányzatnak indirekt felelőssége van az ügyben. Az is biztos, hogy a végleges helyreállítás költségei messze meghaladják a VI. kerület lehetőségeit. De nincs valami állami vis maior keret? Ilyenkor igazán sajnálatos, hogy megszüntették a műemlékvédelmi főhatóságot. Hiszen, ha ma is lenne ilyen intézmény, annak elnöke miniszterhelyettesként nyilván odaláncolná magát az illetékes minisztérium kapujához, hogy kikövetelje a helyreállítást. (Vagy az államelnöknél előszobázna – neki is jól állhatna az ügy.) *Simplicissimus* mesélte nekem, hogy amikor kulturális miniszterhelyettes volt, egy nap felhívta őt telefonon *Göncz Árpád*, és elmesélte, hogy a Muhi csata emlékművénél járt valami korszorúzás, és méltatlan állapotban van a kompozíció, szíveskedjen a minisztérium intézkedni. Lett is a szavának fogantaja. Kevesen tudják, hogy a világörökségi védelem csak egy figyelemfelhívó címke, amit az UNESCO nevű sóhivatal (ENSZ-szervezet) osztogat egyre gyorsuló ütemben. Pénzt nem ad hozzá, neki magának sincs. Az egyes államok figyelmét hívja fel ezzel a fokozott védelem szükségességére. Nézzék meg a filmet, és sirjanak velem együtt. (Készítette *Fiantók Dániel* és *Szilli Tamás*, Index Zrt. 2017).

Miféle Andrassy úti civil szervezet?

De miféle szervezet lendíthetné előre az út ügyét? Mondjuk Az Andrassy Út Barátai nevű egyesület? AÚBE? Kik lehetnének tagjai? Mondjuk olyan szervezetek, amelyek legalább 100 ezer forintot adományoznának az ügyre évente. Akkor lenne ilyen érdemes alapítani, ha valóban lenne a szervezetnek „foga”. Ha lenne annyi pénze, hogy egy kvalitásos, ismert embert lehetne megnyerni elnöknek. Egy *Ráday Mihályt*? Egy *Baráth Etelét*? (A közelmúltban leköszönt a Kajak-Kenu Szövetség elnöki posztjáról). De még ennél is fontosabb a főtítok szerepe. Aki állandóan nyüzsögne, szerepelne, cikkeket írna, látványos akciókat szervezne. A *Demjén Sándor* vezette vállalkozói szervezetnek van ilyen, *Dávid Ferenc* nevű főtítokára.

A szájaláson kívül lehetne más szerepe is egy ilyen szervezetnek. Felkereshetne mindenféle notabilitást, hogy törődjenek az Andrassy 83–85. alatti épület sorsával.

Talán juthatna valamennyi pénz rá a lefűjt olimpiára előirányzott összegekből?

De kitűzhetne pályadíjat egy szakdolgozati pályázaton, amely az Andrássy út új járdaburkolatára irányulna. Az üzlettulajdonosok naprakészebb tájékoztatása mellett egységes portálkialakítást és cégtábla-kontrollt is követelhetne. Lobbizhatna az Andrássy út 2. alatti sarokház (az egykori Foncière Biztosító) elpusztult, városképi jelentőségű kupolájának visszaépítéséért... Mindezt évi 15–20 millió forintból meg lehetne oldani. Ez 150–200 tag, ha boltosokban gondolkodunk. De lehetne néhány nagyobb cég is benne, évi 1 milliós díjjal. Esetleg éppen a CBRE ingatlanfejlesztő és közvetítő cég. Ők adják bérbe a legtöbb Andrássy úti üzletet.

Álom, édes álom? Talán nem.

A Fortepan együttműködése a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeummal

A nyár elején jött a meglepő, de sokunk által helyeselt hír, miszerint a kormány úgy döntött, hogy a Közlekedési Múzeum új épülete mégse a Liget Hermina úti szélén létesül a régi Közlekedési Csarnok újjáépítésével, hanem új helyszínt kell keresni hozzá. (Pontosabban a jelen állás szerint a csarnokot újra felépítik, de ott nem közlekedési témájú kiállítás lesz). Ezzel a múzeum furcsa, ex lex állapotba került. Régi épületét lebontották, az újnak még keresik a helyét. Mit tesz ilyenkor egy múzeum fiatal, dinamikus igazgatója, *Vitézy Dávid*? Igyekezett felrészni az egyik legálmosabb, a korral haladni képtelen társaságot, amely a múzeumot 2016. január közepéig működtette. Ehhez sok új, tehetséges, tenni akaró munkatárs kellett. Még a Facebookon is toboroztak embereket, mondván, hogy a toborzó honlapokra csak azok látogatnak el, akik állást akarnak változtatni. Ők viszont a teljes magyar lakosság figyelmét felkapták hívni erre a fantasztikus kihívásra, amit egy nagy hagyományú, mégis vadonatúj intézmény felépítése jelent.

Az egészről az a história jut eszembe, amit a 2013/1-es számban ugyanezekben a hasábkon már elmeséltem: hogyan tartott 19 évig, amíg a párizsi Fotóház helyét megke-

resték, a régi épületet renoválták, új szárnyat építettek, gyűjteményt létesítettek.

Jelen pillanatban – eltekintve néhány vidéki vendégkiállításától – szinte csak a Fortepan az a csatorna, ahol a múzeum életjeleket ad. De milyen fantasztikus jeleket!

Nem sokkal az elszomorító kezdőállapot feltérképezése után az újonnan kinevezett igazgató (alighanem *Zsigmond Gábor*, a frissen megtalált szakmai helyettes, régi Fortepan-rajongó javaslatára) megkereste *Tamási Miklóst*, hogy nincs-e kedve a portálnak közösen (szokás szerint ellenszolgáltatás nélkül) digitalizálni a nagy kincseket rejtő, alig feldolgozott fotótárat. Dehogyan volt. Mire az igen elhangzott, már volt a múzeumban olyan képzett és lelkes, vezető állású dolgozó, aki napi kapcsolatban tudott lenni a Fortepannel. *Köcze Lászlónak* hívják, ő a Digitalizálási és Dokumentációs Főosztály vezetője.

A munka nagy erőkkel beindult, de a publikálás lassabban ment, mint más együttműködések esetén. A múzeum ragaszkodott ahhoz, hogy a Fortepan csak a lehetőség szerint teljes mértékben adatolt képeket tegyen közzé – csak utána következzenek a megfejtők. Ez ellen igazán nem lehetett kifogása senkinek. Időközben azért megjelent néhány igen érdekes cikk az Indexen – egyikük nyugodt szívvel nevezhető szenzációsnak.

Történészek között már régóta nyílt titok volt, hogy a kommunista rendszer által agyonszárolt *Asbóth Oszkár* csak mellékszereplője volt a helikopter történetének. Most a múzeum raktáraiból előkerültek eredeti képek *Asbóth „nevezetes”* repüléséről. A néhány méter magasan valóban repülő szerkezetet több ember is kötéllal stabilizálja. Ugyanezt a képet – de kötelek nélkül – megtaláljuk néhány ötvenes évekbeli kiadványban. A köteleket egyszerűen kiretusálták.

Nagy sikere volt ugyancsak az Indexen a Turul léghajó felszállásairól fennmaradt üvegnegatívoknak, amelyhez egy korabeli szaklap tudósítását mellékelték a szerzők.

Négyesi Pál dicsérete

Az alprojekt szakmai felelőse *Négyesi Pál*, a Fortepan csapat egyik legsokoldalúbb ön-

kéntese lett. Könyvtár-informatika szakon végzett az ELTE-n, a formális tanulást azóta is folytatja, jelenleg PhD hallgató az angli-ai Warwick Egyetemen. Rendkívül termékeny szakíró, ő a magyarjarmu.hu portál két szerkesztője közül az egyik. Angolul is sokat publikál, tagja a nagy presztízsű amerikai Society of Automotive Historians-nak is. Négyesi ezen felül sikeres, jó módú vállalkozó, mindenféle autóval kapcsolatos adatokat szerez be, elemez és árul nemzetközi méretekben.

Szerencsés ember, mert a hobbijából élhet. Most kapott Szent Kristóf érdemkeresztet a Magyar Autóklubtól, „*A magyar járművek, magyar járműgyártás területén végzett páratlan kutatómunkájáért, a levéltári és múzeumi munkásságának nyomtatott és webes formában történő megismertetéséért*”. Ezúton gratulálunk mi is! Négyesi egyébként Balatonmádiban él, és szemlátomást végtelen energiáiból még arra is telik, hogy gyerekeinek magániskolát alapítson.

Ki mást delegált volna a Fortepan a Közlekedési Múzeum csapatába? Heti egy napon át ő végezte az elsődleges feltárást, ő válogatta ki a Fortepan számára digitalizálható képeket. Az illetékes munkatársak, akik segítettek neki, a következők voltak: *Balogh-Ebner Márton, Hanny Ákos, Szakmár Tamás, Tinku Balázs, Tóth Bálint*.

Az első tömeges közzététel ideje végül júniusban jött el. Ennek főszereplői a hajók voltak. A beharangozó körlevélben hangsúlyosan szerepelt ez a bekezdés:

„*Csodáljuk a Közlekedési Múzeum bátorságát, hogy a képekből származó jogdíj lehetőségéről lemondtak, és a szabad felhasználást választották. Szeretnénk, ha választásuk – többek között a Magyar Földrajzi Múzeum, a Veszprém Megyei Levéltár, vagy a Jezsuita Levéltár példája után – más közgyűjteményeket is meggyőzne. Jó lenne további barátokat találnunk! Aki pedig köszönetet szeretne mondani, ne nekünk tegye.*”

A Közlekedési Múzeum fotótára körül még van jó pár titok. Ezek egyike, hogy ki készítette az alábbi felvételt. Eláruljuk, az ismeretlen fotós *Pálinkás Zsolt*, a Fortepan csapat egyik oszlopos tagja segített be, ő montírozta össze a Vigadó elől készült hat külön képet. ●

„...egykor az Aquincum környéki utakat járta...”

szöveg: Zeke Gyula, fotó: Szilágyi Nóra

Nemrégiben komoly itthoni és nemzetközi érdeklődést kiváltó, 1700 éves kelta kocsisír került elő Csillaghegyen, a strand gyógyfürdővé bővítésének munkálatai során. A lelet feltárását Vass Lóránt, a BTM Aquincumi Múzeum ásatásvezető régésze és Mráv Zsolt, a Magyar Nemzeti Múzeum régésze, a kelta kocsisírok legelismertebb hazai szakértője végezte.

A kocsisír feltárt gödre, benne a római kori utazókocsi vasalkatrészeivel, bronzdíszítményeivel és a két leölt fogatos ló csontvázával

Pannonia mai Magyarországra eső részén – a hódítás és romanizálás okán, mint oly sok helyütt Európában és Kis-Ázsiában – a kelta és a római kori leletanyag egymásra, illetve egymásba rétegződik. Azt jelenti ez, hogy a római koros régész egyben kelta régész is?

MZs – A Dunántúlon a római hódítás következtében megvalósult a kelta, a pannon és az itáliai kultúrák szintézise, egymásba olvadása, amely a Római Birodalmon belül egy saját vonásokkal rendelkező provinciális kultúrát és társadalmat hozott létre. Persze ez időben és térben, de akár családonként is eltérő intenzitással történhetett. Ennek a többlépcsős akkulturációs folyamatnak a megértéséhez valóban előny a Kárpát-medence római hódítást megelőző késő vaskorának ismerete.

Az Aquincumi Múzeum-beli igen izgalmas sajtótájékoztatón elhangzott, hogy a kocsisír-lelet 1700 éves. A kerek szám nyilván azt jelenti, hogy „hözavetőleg”, mégis kérdezzük, mi volt a lelet keltezésének a módja?

MZs – A császárkori kocsisírok keltezése nagy kihívás, különösen azokban az esetekben, amikor a sír magán a kocsin és a felszerszámozott fogatos lovakon kívül nem tartalmazott más mellékleteket (például a legtöbb kocsi- és lósírokból előkerült bronzedényekből álló fürdő- és tisztálkodókészletet vagy fegyvereket). A sokszor évtizedekig hajtott, majd a sírokba tett utazókocsik elsősorban a készítési idejükről hordoznak információkat, hogy ezt követően mikor és milyen hosszú használat után temették el őket, az az esetek többségében nem állapítható meg pontosan. A csillag-

hegyi négykerekű kocsi az utazókocsiknak a későbbi, gazdagon díszített típusát képviseli. A legkorábbi ismert utazókocsikra a díszítetlenség volt a jellemző. A provinciákban a kocsik bronzveretekkel, szobrokkal való díszítésének szokása – kezdetben másodlagosan felhasznált bútorveretekkel – csak a 2. század első évtizedeiben kezd elterjedni. A csillaghegyi kocsihoz hasonló, féंबरakásos alkatrészekkel, szobrok sokaságával végletekig díszített kocsik legkorábban a 2. század közepén, de jellemzően az után készültek. Ezzel a képpel vannak összhangban az egyik fogatos ló koponyáján talált ún. trombitamustrás áttört kantárveretek is, amelyek készítését az Antoninus-korra tehetjük. Ezek alapján keltezhetjük előzetesen a csillaghegyi kocsit a Kr. u. 2. század második felére – a 3. század elejére.

A kocsisír leleteinek kiemelése az Aquincumi Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum restaurátorainak gondos munkájával

Véletleneknek, netán a beruházó jóindulatának köszönhető, hogy a sírt nem zárta szét egy munkagép, avagy törvényben biztosított, tudatos szakmai jelenlét és figyelem volt szükséges a lelet azonosításához és szakszerű feltáráshoz?

VL – A Csillaghegyi strandfürdő területén a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. megbízásából az örökségvédelmi előírásoknak megfelelően a Budapesti Történeti Múzeum teljes felületű megelőző régészeti feltárást végzett az építkezési

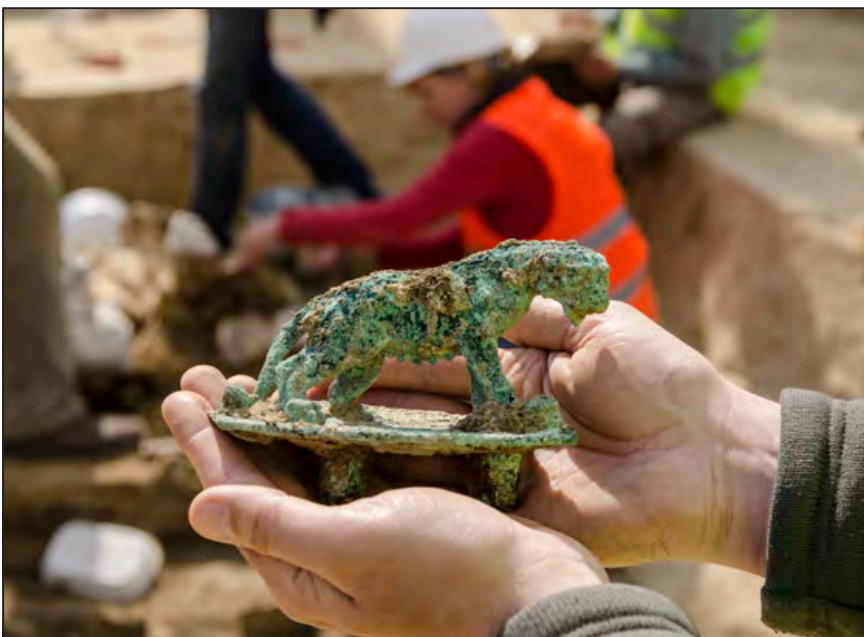
munkálatok megkezdése előtt. A régészeti feltárás ily módon nem érte váratlanul a beruházót. A törvény előírása értelmében az építkezésbe bevont teljes területet előzetesen régészetileg át kell vizsgálni, és az előkerült régészeti jelenségeket, objektumokat fel kell tární és dokumentálni. Csak a terület régészeti „tehermentesítése” után kerülhet sor az építkezésekre. A Csillaghegyi fürdő közvetlen környékén a különböző történelmi korokban számtalan megtelepedésre utaló régészeti emlé-

ket dokumentáltak a korábbi kutatások, megfigyelések. Tudomásunk volt késő bronzkori, kora vaskori, kelta, római kori, honfoglalás- és Árpád kori telepekről és temetőkről. A Csillaghegyi strandfürdő szűkebb területére vonatkozóan azonban nem rendelkezünk semmiféle konkrét információval korábbi korok régészeti emlékeit illetően, így nagy bizakodással kezdtünk neki a régészeti terepmunkának. Sajnos a munkaterület a korábbi tereprendezések és közművesítések során erőteljesen bolygatott volt, sok modern közműárok vonult végig rajta. A területen húzott öt kutatóárok közül csupán egyben sikerült régészeti objektumokat beazonosítani a munkaterület északi részén, a legalacsonyabb terepszinten. Az itt előkerült régészeti jelenségek a kora vaskorra (Halstatt C, Kr.e. 8–7. század) keltezhető szemetes- és tárológödörökből álltak. A munkaterület többi részén a modern szemetes feltöltést és felhalmozott földet földmunkagép segítségével távolítottuk el. A terület déli végében, a beton járólapok és támfalak által keményen bolygatott területen, tehát egy olyan részen, ahol már egyáltalán nem számítottunk régészeti leletek előbukására, a munkagép után egy kisebb négyszögletes formájú folt körvonalazódott, ami egy római kori kifosztott gyermeksis volt. Majd ettől 90 cm-re a munkagép humuszosítását követően egy nagyobb folt jelentkezett, és véletlenül egy-két vasalkatrész is kikerült a földből. Így találtuk meg a páratlan értékű kocsisírt.

Visszatérve az eredeti kérdésre, igen, a szenzációs kocsisírt törvényben biztosított, tudatos és állandó szakmai jelenlétnek és figyelemnek köszönhetően került elő. Régészeti leletekre, jelenségekre ugyan számítottunk a területen, de a kocsisír felülmúlta a várakozásunkat. Ugyanakkor a véletlennek is nagy szerepe volt az előkerülésében és megmaradásában, ugyanis a körülötte levő területen nem volt olyan rész, amelyet ne bolygatott volna legalább egy modern közműárok. A két sírt pedig csodával határos módon elkerülték a modern kori beavatkozások.

Mennyi időt vett igénybe és milyen módon zajlott a feltárás?

VL – A római kori utazókocsi feltárása nagyon nagy szakértelmet, tapasztalatot és fokozott figyelmet igényelt. A kocsi különböző alkatrészeit aprólékos kézi bontómunkával, a szerkezeti elemek elkülönítésével és minden elem részletes helyszíni dokumentálásával végeztük.

Egy Bacchus csodás hatalmával kezes háziállattá szelídített tigris bronzszobra a kocsi hátuljáról

Maga a kocsisír feltárása 19 munkanap alatt történt, ami a jelenség komplexitásához képest nagyon jó tempójú és hatékony feltárásnak bizonyult. A Csillaghegyi strandfürdő területén a teljes felületű megelőző régészeti feltárást hivatalosan a Budapesti Történeti Múzeum végezte a vezetésemmel. A kocsisír régészeti feltárása és dokumentációja pedig a Magyar Nemzeti Múzeummal kötött együttműködési szerződés keretén belül *Mráv Zsolt* irányítása alatt és *Schilling László* régész segítségével történt. Az előkerült tárgyak helyszíni konzerválása és szakszerű kiemelése, elcsomagolása végett a munkaterületen a két intézmény restaurátor szakemberei (*Bakonyi Eszter, Nagy Melinda* – Magyar Nemzeti Múzeum; *Újvári Gábor* – BTM Aquincumi Múzeum) is folyamatosan jelen voltak. A nagyon aprólékos dokumentációs folyamat felgyorsítása, valamint a pontosabb eredmények érdekében a különböző bontási fázisoknál igénybe vettünk modern technikai eszközöket is, mint a lézerszenneres és 3D fotós felmérések.

Miben áll a csillaghegyi lelet egyedisége az eddig feltárt hasonló pannoniai kocsisír-leletek közt? Mennyire tekinthető ritkának egy ilyen sír?

MZs – A csillaghegyi kocsisír jelentősége, egyedisége négy pontban foglalható össze. Az első, hogy a kocsisír gödre mellett, annak közvetlen közelében egy gyermeksírt is sikerült feltárni, amely tájolása és közelsége miatt nem lehetett független a kocsit tartalmazó gödörtől. A kocsisírok egyik megoldatlan rejtélye, hogy csak ritkán tudunk konkrét temetkezést, halottat hozzájuk kötni. Ezen kivételes esetek számát gyarapítja a csillaghegyi kocsisír. Ráadásul itt az elhunyt fiatal életkora is érdekes. Azt egyelőre nem tudjuk eldönteni, hogy ő volt-e a temetkezési hely „főhalottja”, akit a kocssal együtt temettek el, vagy csak későbbi betemetkezés történt. A másik a kocsisír eltemetési módja, amelyre eddig nem ismertünk példát. A kocsit a nagyméretű és mélyre ásott sírgödörbe, útra készen, felszerelt kerekekkel helyezték el. A szertartás során azonban – szándékosan vagy csak véletlenül? – a kocsit fejjel lefelé borították a sírgödörbe, majd a kocsira illetve mellé helyezték el a leölt fogatos lovak tetemeit is. A sír harmadik különlegessége a kocsiszekevény könnyű szerkezetű tetőkonstrukciója: minden oldalát behúzott függönnyel lehetett takarni. Erre utalnak a tető alá erősített vas függönyrudak, amelyek nagyszámú réz függönykarikát találtunk. Ez az első alkalom, hogy egy

római kocsis tetőszerkezete régészeti feltáráson előkerült, és azt nagy biztonsággal rekonstruálni lehet. A negyedik érdekessége a kocsis rendkívüli díszítettsége, amellyel a sírokban feltárt kocsik sorában dobogós helyre került. A csillaghegyi kocsinak még az egyszerű, funkcionális vasalkatrészeit is gazdag fémberakás díszítette, hátsó oldalára pedig díszes szoborgalériát helyeztek. Az itt látható tíz figurális bronzszobor Dionüszoszt és kíséretét idézte meg. A kompozíció központi alakja maga az istenség volt, aki kezében szőlőfürtöt és egy olyan edényt tartott, amelyből borfolyam ömlött. Dionüszosz nemcsak a bor istene volt, hanem olyan istenség, aki híveinek az evilági mellett a túlvilági lét örök boldogságát is garantálta. A szobrok az isten vidám kíséretének alakjait is felvonultatják: az általa kezelt háziállattá szelídített nagymacsákat, gyermekkori játszótársát, a kecskelábú, fuvolán játszó Pant, valamint a szatüroszokat és a ledér bacchánszókat. A kocsis nemcsak díszes, hanem kényelmes is volt. Kocsiszekevényét bronz griffekben, tengeri kígyókban végződő fa karokra függesztették. Ez a technikai megoldás, amely kezdetleges lengéscsillapítóként jelentősen tompította a kocsis rázkódását, kényelmesebbé és elviselhetőbbé tette a nagyobb távolságokra történő utazást. Előkerült a kocsis kényelmes hát- és kartámlával ellátott ülése is.

Mennyi időt vesz igénybe a megmaradt alkatrészek és díszítmények restaurálása és a kocsis „visszaépítése”, s hány ember fog dolgozni rajta?

MZs – Jelenleg egy nagyon hosszú folyamat kezdeténél tartunk. A sírgödörből kiemelt több mint kétszáz vas, ólom és bronzlelet restaurálása éveket vehet igénybe. Különösen időigényes munka lesz a vasalások rézberakásos motívumainak a kibontá-

sa. Bár a kocsit a megismert alkatrészei alapján én már magam előtt látom, a rekonstruálásához és újjáépítéséhez szükséges műszaki dokumentáció csak a leletek restaurálását követően lesz elkészíthető. Reméljük, hogy a nem túl távoli jövőben a nagyközönség számára is megtekinthetők lesznek nemcsak a kocsis díszes alkatrészei és csodás szobrai, hanem maga az újjászületett utazókocsi, amely egykor az Aquincum környéki utakat járta, és tulajdonosa hite szerint őt magát is a túlvilágra vitte. *Amint a sajtótájékoztatón elhangzott, a kelta-eraviszkusz és a római túlvilághit oly mértékben eltért egymástól, hogy a kocsisír önmagában bizonyíték a lelet kelta voltát illetően. Meddig követhető Pannoniában a rómaiság külső jegyét viselő kelta jelenlét?*

MZs – Valóban, az utazókocsis sírba tételek szokása idegen volt a puritán mellékletadással jellemezhető római temetkezésektől. Nem is valódi rómaiak ápolták ezt a költséges rítust, hanem a kelta eraviszkuszok császárkorban élő elitje. Ez az elit a 3. század első harmadában tudatosan adta fel a rómainál eltérő arisztokratikus temetkezési rítusát, valószínűleg éppen azért, mert oly mértékben azonosult a rómaisággal, hogy már őseik utolsó megmaradt szokása is idegenné vált számukra. Ennek ellenére a 3. században reneszánszát éli a provinciális kelta gyökerű kultúra, amelynek nyomai – ha szórványosan is – kimutathatók még a névadásban és a tárgyi kultúrában. Még a 4-5. századból is ismerünk olyan személyeket, akik óslakos eredetű nevet viseltek. Ilyen volt az utolsó nyugat-római császár, *Romulus* nagyapja, a pannoniai *Tatulus* és valószínűleg az ezüstkincséről híres *Seuso* is, akinek birtokai egykor a Balaton közelében feküdtek. ●

Római kori utazókocsit ábrázoló dombormű egy óslakos család sárbogárdi síremlékén

KÉPES HÁZ

Márffy és Csinszka hajdani otthonában

Csordás Lajos

Az angyalföldi Dráva utca 12. művészlakói közül többen is kötődtek Nagybányához és Szentendréhez, ketten pedig Párizsban leltek örök nyugalomra pályájuk végén. Ma Imre Mariann képzőművész varr betonszíveket Csinszka és más hírességek egykori lakásában.

a szerző felvétele

A kapu mellett még friss a márványtábla – áprilisban avatták –, amely száz évre visszamenőleg sorolja fel, hogy e ház műtermeiben élt és alkotott többek közt *Márffy Ödön* és felesége, *Csinszka*, valamint olyan festőművészek, mint *Tihanyi Lajos*, *Perlrott Csaba Vilmos*, *Bánovszky Miklós* és *Csernus Tibor*. A ház 1910-ben a *Bárczy István* nevével fémjelzett szociálpolitikai program részeként készült el a Dráva utca és a Hege-dűs Gyula utca sarkán, mindkét utca felől egy-egy műteremlakással a legfelső szinten. Az éppen kiépülő elegáns újlipótvárosi polgári negyed egyik szélső „bástyája” lehetett akkoriban ez az épület, amelyen túl észak felé Angyalföld iparvidéke terült el.

A néma lakó

A művészlakók ideköltözésének sorrendje ma már nehezen kibogozható. Bizonyos, hogy nem sokkal a ház felépülte után a Drá-

va utcára néző, negyedik emeleti műterem egyik első, ha nem a legelső bérlője *Tihanyi Lajos* volt. A Balaton kávéház tulajdonosának süketnéma fia, aki kitűnő festővé lett, alapító tagja a 20. századi magyar piktúrát megújító Nyolcak csoportjának. Sokan keresték fel őt itt, a város permén a tízes évek haladó képzőművészei, irodalmárai közül. Legjobb barátja, *Böloni György* egy ideig bérlőtársa is volt, feltehetően itt készült róla 1912-ben a *Tihanyi* által festett híres kubista portré. Rendszeresen járt fel baráti látogatásokra *Tersánszky Józsi Jenő* is. A háború vége felé – mint emlékezésében írja – egy alkalommal itt találkozott a modellül ülő *Babitscsal*. Köztudott volt, hogy *Tihanyit* a családja egyáltalán nem támogatta festői ambícióiban, és mint *Böloni* egy cikkében megjegyzi: „a Dráva-utcai műteremben akár megfagyhatott volna a megátalkodott fiú, ha valamilyen fortély-

lyal ki nem csalja a Balaton kávéházból a téli szén províziót.”

Tihanyi a háborút követő forradalmak után elhagyta az országot, Ausztrián és Németországon át Párizsba emigrált, és nem is tért vissza többé.

Ady özvegye

A Dráva utca felőli műterem következő lakója *Márffy Ödön* lett, akit szintén a Nyolcak közt találunk. *Márffynak* a fővárosnál volt állása, s éppen ennek, valamint a már említett városvezetővel, *Bárczy Istvánnal* való barátságának köszönhető, hogy 1902-től évekig képezhetette magát a főváros ösztöndíjával Párizsban. Talán a műteremhez is *Bárczy* közbenjárásával jutott. Amikor 1920 nyarán feleségül vette *Ady* özvegyét, *Csinszkat*, már itt lakott, ebben a lakásban kezdte meg közös életét a magyar költészet egyik legismertebb műsájával, aki hama-

Márffy Ödön – Csinszka a szobában

rosan neki is műzsája, ideálja, portréban, zsánerben és aktban gyakran megörökített asszonya lett. Márffy a Tanácsköztársaság után eléggé visszahúzódó életet élt, Csinszkával ez a műteremlakás „a csendes és boldog alkotómunka színhelye” volt számára. A műterem jól felismerhető némely ekkori képén. Például egy 1924-es és egy 1926-os festményen, melyen Csinszka is látható az antik bútorzatú, bolthajtásos enteriőrben, háttérben azzal az íves bejárati nyílású fülkével, amelynek padlószintje dobogóval van megemelve. A Dráva utcában 1928-ig laktak, amíg Csinszka csucsai kastélyának és Veres Pálné utcai lakásának árából, valamint Márffy 1920-ban elnyert Angol Királynői Nagydíjából fel nem épült a világlájk a budai Szamóca utcában, a *Móricz Zsigmond*tól vett telken.

Kilátás ipari tájra

Bizonytalanok vagyunk abban, hogy ki jött közvetlenül utánuk. De az 1930-as évek legvégén már a világcsavargásaiból

hazatért Perlrott Csaba Vilmos lakott a műteremben, s maradt majdnem haláláig, az ötvenes évek elejéig. Perlrott szintén a modern, újító festők közé tartozik, az

Perlrott Csaba Vilmos: A város peremén, 1940 k.

1900-as évek elején *Matisse* festőiskolájába járt Párizsban, itthon a nagybányai művésztelep tagja, majd a kecskeméti művészkolónia egyik alapítója volt még az első világháború előtt. A húszas évek első felében Németországban és Párizsban élt, majd hazatért, de még sokáig felváltva alkotott nyaranta Nagybányán, telente Párizsban. A 30-as évek végére Budapest és Szentendre lett működésének fő terepe. Egy 1939-es festményén már a Dráva utca 12. erkélyéről festi a házon túl elterülő ipari táj látványát. Ez a téma új elemként jelent meg ekkoriban festészetében. Szinte dokumentum értékű a rögzített látvány, a földszintes, egyemeletes házak és gyáruvarok között észak felé haladó iparvasút, amelyen kis tehergőzös húz éppen kifelé a városból, a távolban valamelyik üzem hatalmas gáztartálya. A látványba beelölg az erkélykorlát. Egy másik képen a műterem hangulatából is látunk valamit: a béke honaként, nyugodt menedékként tűnik fel a Dráva utcai otthon, a teli gyümölcstál mellett olvasgató, érett asszonyalakokkal. Perlrott mindazonáltal jobban kötődhetett Szentendréhez, mint pesti műterméhez, s halála előtt, az ötvenes évek elején műteremlakást is kapott a szentendrei régi művésztelepen.

A visszavárt emigráns

Utóda a Dráva utcai művésztanyán a huszadik század második felének egyik festősenije, *Csernus Tibor* lett. Már főiskolás korában, 1952-ben Munkácsy-díjat kapott. A következő évben diplomázott és hamarosan be is költözhetett Perlrott megürült műtermébe. Három lektor című

Imre Mariann isztallációja a Dráva utcai műteremszobáról a Kiscelli múzeum kiállításán

híres festménye már itt készült 1955-ben. A vázlatokat a New York kávéházban rajzolta a három szerkesztőről, *Vajda Miklósról*, *Domonkos Mátyásról* és *Réz Pálról*, ám a befejezéshez a műteremben ültek modellt többször is, vidám hangulatban. Csernus 1964-ig lakott a házban, s több akkori képét a környék, például az Újpesti rakpart, a Lehel piac ihlette. Amikor '64-ben második párizsi ösztöndíjáról nem érkezett haza, a műtermet még évekig fönntartották számára, hátha visszatér, meséli a ház közös képviselője, az 1938 óta itt élő *Grega Pál*, a kapu mellett áprilisban felavatott márványtábla kezdeményezője.

Grega úrtól tudtuk meg azt is, hogy a táblán szereplő *Bánovszky Miklós* festőművész a Hegedűs Gyula utca felőli műterem lakója volt, a harmincas évektől (vagy talán még korábbról), egészen haláláig, 1995-ig. Bánovszkyt, a nagybányai örökséget továbbvivő kitűnő portré- és tájképfestőt a szentendrei művésztelep alapító tagjai közt tisztelhetjük. Halála után házbeli műtermét *Zeke Edit* jelmez- és díszlettervező kapta meg. E műterem története talán kevésbé regényes, mint a Dráva utca felőlié, de a belső kialakítása izgalmas. Kétszintes ugyanis, bejárata a harmadik emeleten nyílik és az elmondások szerint a lakásból egy belső lépcső

vezet fel a negyedik emeleti műterem-szobába. Nem jártunk azonban benne, így vissza is kanyarodunk a Dráva utcai lakás történetéhez, amelynek immár a jelenkorához közeledünk.

Betonszívek

Sokáig várták vissza Csernust, írtuk az imént. Miután azonban végleg Párizsban maradt (ott is nyugszik, ahogy Tihanyi is), a művészlakot *Almásy Aladár* festőművész, grafikus kapta meg, aki több mint harminc évig dolgozott benne, majd amikor 2003-ban kisebbre cserélte, az *Imre Mariann-Kótai Tamás* művészpár nyerte el pályázaton. Imre Mariannnal találtuk otthon, amikor a minap becsengettünk. Szívesen körbevezetett. A helyiségek ma is felismerhetők a régi lakók festményei alapján. Legjellegzetesebb formája talán a boltozatos hajlású mennyezet, és a szobák közötti nagy, íves átjárók. A középső nagyszoba ismerős Márffy Csinszka-képeiről, de félköríves ablaka és erkélye jól azonosítható Perlrótt itt készült munkáin is. Az ablaktáblák között most a háziasszony kaktuszai sorakoznak és konstataljuk, hogy az üvegen túl már nincs meg a régi, angyalföldi ipari táj – egy panel házsorra esik kilátás.

A szobából balra és jobbra is nyílik helyiség. Balra éppen az a dobogóval beépí-

tett szoba, amely Márffy képének hátterén is felvillan. Megvan benne még a dobogó is. Az ajtók, ajtókeretek is mind régiek, autentikusak. Korukat csak hangsúlyozza, hogy antikoltak.

Imre Mariann különös installációkat készít, betonvarrott műveket. Betonból öntött tárgyakba cérnával ölt különös jeleket. Többnyire szakrális töltetű művek ezek. Római ösztöndíja alatt például minden nap készített egy, a templomi hátatáblákra emlékeztető szívet, egészen pontosan piros cérnarajzolattal hímzett betonszívet. Szent Cecília lelkét pedig úgy jelenítette meg egy másik alkotásán, hogy *Madero* Cecília-szobrának fekvő sziluettjét öntötte ki betonból és az ebből felfutó cérnaszálak sűrűjébe csomózta bele Cecília lebegő lélektestét. Előbbi műve a Ludwig Múzeumban, utóbbi a Nemzeti Galériában látható.

Maga a műterem is szolgált már alapjául installációjának. A múlandóság rögzítése című 2014-es, Kiscelli Múzeumbeli kiállításán a dobogós szoba kubusát formázta meg valós nagyságban, falába hímézve a strigulaszerű jeleket, amelyeket gyermekei firkáltak rá. Csinszka története is foglalkoztatja, mondja búcsúzóul, az ő itt eltöltött éveire is szeretne még reflektálni egy betonvarrott installációval. ●

Ekegyár a Váci utcában

Holló Szilvia Andrea

Ahol a Tarna a Zagyvába siet, ott fekszik Jászfákóhalma, e nagy múltú iparos község. Onnan indult el szerencsét próbálni egy ügyes mesterember, bizonyos Gubicz (vagy Gubitz) András, hogy megvalósítsa álmait. Azt, hogy végül útját siker koronázta, 2011 óta kőtábla adja tudtul a Váci utca 74. számú ház falán. A magyar mezőgazdasági gépgyártásban jeleskedő járszági gépész születésének 190. évfordulóján ugyanis összefogott a szülőfaluja, több civil szervezet és a család leszármazottai, hogy közös erővel emléktáblát állítsanak Gubicz egykori sikereinek helyszínén. De egyvalami kifogott rajtuk: sehogy sem találtak rá a térképeken a korabeli hirdetésekben megjelölt Lipót utca 41. számú házra. Megkértek ezért egy fővárosi ismerőst, járjon a dolog után, ám sajnos, nem a megfelelő emberhez fordultak. Az emléktáblát végül nemcsak egy évvel az évforduló után, de ráadásul két házzal arrébb avatták fel.

forrás: FSZEK

Gubicz első pesti munkahelye, az Üllői úti Farkas-gépgyár (1850-es évek)

Itt az ideje, hogy megismerkedjünk történetünk hőisével. *Gubicz András* 1820-ban született Jászfákóhalmán. Eredeti foglalkozására nézve kovács, sőt gyógykovács volt. Vagyis nemcsak patkolta, de szükség esetén gyógyította is a lovakat. 1849-ben nőül vette *Poldermann Juliannát*, egy szegény losonci kőműves korán árvaságra jutott 22 esztendőes leányát, akitől nem volt idegen a kemény munka. Ha kellett, maga is beállt patkolni a férje mellé.

Pesti gyár

Gubicz 1853 táján Pestre költözött, üzletvezető lett *Farkas István* újonnan alapított Üllői úti gépgyárában. Farkas kezdetben *Kollerich Pállal* társult. A több raktárat fenntartó *Kollerich* később is jó kapcsolatban maradt Gubicz Andrással, segítette őt az akkor már saját gyártású

ekék, magtakarók, boronák eladásában. Gubicz né a férje könyvelését, üzleti levelezését intézte. Hullámvölgyek ide vagy oda, a Gubicz-gyár pár év alatt a hazai szakkiállításokon és a világkiállításokon egyaránt több rangos elismerést gyűjtött be. A mezőgazdasági gépek mellett, melyek közül a legismertebb a *Galgóczy Károly*val közösen készített Gubicz-ekék volt, néha mivesebb, apróbb munkákat is elvállalt. Emlgették is a nevét a derék pestiek, amikor a Duna-parti Halpiacon felállított Haláruslány, a (ma a Kristóf téren látható) „Fischer Rézi” kútjának kifolyó csöveit díszítő delfinek megmunkálásával nem készült el a szobor felállításáig.

Sajnos, a tehetséges és sikeres gépgyárosnak, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület egyik alapító tagjának még fél évszázad sem adatott. Hosszas betegeske-

dés után hunyt el Pesten, 49 éves korában. Boldog házassága sajnálatos módon gyermektelen maradt. Talán éppen ezért támogatta önzetlenül a fiatalokat, a Polytechnicumban tanuló szegény sorsú, szorgalmas, földműveléssel foglalkozó diákok számára ösztöndíjat alapított, s adományai segítségével nyitottak óvodát a szülőfalujában.

Gubicz halála után a gépgyár tovább működött, özvegye a Pesti Napló hasábjain biztosította reménybeli megrendelőit arról, hogy az üzemet megszüntetni, eladni nem fogja. „Alulírott, ezennel tisztelettel értesítem a t. magyar gazdaközönséget, miszerint boldogult férjem Gubitz András által alapított gazdasági gépgyári üzletet folytatni fogom, s a gyárnak férjem vezetése alatt, gyárterményei szilárdsága és jósága által elért jó hírnevét továbbra is fenntartani kötelességemnek fogom tekinteni.” Gubicz né három éven át vezette az üzletet, közben maga is támogatta a női iparoktatást, a műegyetemi képzést. Általános örököséként is az Országos Nőiparegyesületet jelölte meg. 1874-ben, fiatalon hunyt el, akkor már egyik rokona vitte a céget.

Váci utcai tábla

De vajon miért kellett segítséget kérni ahhoz, hogy megtalálják a táblaállítás kezdeményezői a Gubicz-gyár címeként feltüntetett Lipót utcát? A Leopold Gasse 1690-ban kapta a nevét, amikor a város talán legforgalmasabb utcáját a törököket Pestről kiűző uralkodó, *Habsburg I. Lipót* iránti tiszteletből róla nevezték el. Az utca egy évszázaddal később, amikor kezdetét vette a városfalak bontása, kettévált. 1789-től az egykori Váci-kaputól a pesti városházáig tartó északi szakaszt Váci utcának kezdték hívni, a déli továbbra is Lipót császár nevét viselte. Újabb száz év elteltével a régi pesti városháza is bontócsákány alá került, hogy a környék szabályozásával

forrás: FSZEK

A Kollerich-cég a Duna-parton kezdte (1860-as évek)

megkezdődhessen az Erzsébet híd építése. Ekkor a korábban kétfelé vágott utcát újra egyesítették, de már végig Váci utca néven.

A Lipót utca tehát meglett, de az emléktábla felirata a konkrét házszám ellenére rejtélyesen csupán célozgat arra, hogy Gubicz gépgyártó üzeme „ezen a területen” mű-

fotó: Sebestyén László

Az emléktábla most még rossz helyen van

ködött. Tény, hogy az utcanév változása és a telkek adásvétele egyaránt kihatott a házszámozásra. Elég azonban egyetlen pillantást vetni a korabeli térképekre és kézbe venni a topográfiait, s a 41. szám mai helye egyértelműen azonosítható. A gyár fénykorát jelentő hatvanas években ez a Váci utca 78–80. szám helyén volt. Az ingatlan korabeli tulajdonosa *Zartl Lipót* vendéglős volt.

Állítólag e házban lakott *Sonnenschein* folttisztító is, akinek neve a művészet barátainak ismerősen csenghet. Nála kapott szobát 1865-ben *Munkácsy Mihály*, aki a vendéglátásért cserébe házigazdájának egy cégért festett. „*Van két festménye is Munkácsynak a kiállításon ... két arckép, régi, agyonbarnult, primitív tapogatózásai a zseniális ecsetnek, de csak annál érdekesebb. A tulajdonos, egy öreg mesterember, Sonnenschein folttisztító elbeszélése szerint, Munkácsy 1865-ben festette a két képet itt Pesten, midőn Sonnenschein adott neki szállást s úgy, ahogy tellett, segített is sorsán.*

– *Én akkor, beszéli Sonnenschein, – a Lipót-utca negyvenegyedik száma alatt laktam, ahol egy kis ruhatisztító műhelyem volt. Egy kis világos szobámat bérbe adtam s ezt a művésznövendék vette ki... Bizony, kérem, sanyarú sorsa volt. Szegény feleségem sokszor megszánta s amikor láttuk, hogy betevő falatja sincs, megosztottuk vele a mi szűk ebéüinket. De azért jókedvű volt mindig... Különös ember volt, kérem! Áldott jó szívű, becsületes lélek. De a házbéirtartozás mind-egyre szaporodott. Egyszer aztán megkértem, hogy fössön nekem egy jó cégtáblát. Festett is. Egy félgömbölyű vastáblának telepíngál-*

ta mindkét oldalát. Kiakasztottam a ház elé. Egy nagy vas S-en lógott. Engem festett le rá, amint a munkaasztalomon egy nadrágot kefélek; az egész műhely le volt pingálva, még az a szárító kötél is, melyen a kimosott keztyűk lógtak... Nagyon jó volt, csak azt sajnálom, hogy ellopták. Átmentem lakni a Bástya-utcába. De már akkor Munkácsy urnak nagy hire volt. Egyszer bejött hozzám egy finom úri ember s megkérdezte, ki festette azt a céget? Kivágtam büszkén, hogy az én címeremet bizony Munkácsy festette... Két nap múlva ellopták a kapuról, lefeszítették az S-ről. Még egy darabja oda is törött. Soha sem tudtam meg, hova került.” (A Nemzeti Szalon tavaszi kiállításának katalógusa, 1900)

A Lipót utca 41. szám alatti házat 1869-ben Gubicz András átalakíttatta. Végrendeletében két, egymással szomszédos Lipót utcai ingatlant is a feleségére hagyott, a 240. és 241. számú telket. Ezek helyén épült fel 1912-ben egy üzletház, ma Váci utca 78–80.

Londoni arany

A hirdetésekben szereplő cím tehát azonosítható, de valóban a Belvárosban működött a gépgyár? Igaz, hogy a 19. század közepén a gyár fogalma még mást jelentett, mint pár évtizeddel később, de a füst, a bűz, a zaj már akkor is hozzátartozott a mindennapokhoz. A budai oldalon, az országút mellett fekvő Ganz öntöde szomszédai jobbára katonai létesítmények, lak-tanyák voltak, a pesti gépgyárak sem a város központjában telepedtek meg. Így például a Vidáts-féle gépgyár a Két nyúl (ma Lónyai) utcában működött, Farkas István üzeme pedig a városból kifelé vezető, széles Üllői út mentén.

Az bizonyos, hogy Gubicz András a Lipót utca 41. szám alatt lakott. Ezt saját maga is megerősítette, amikor egyik, 1858-ban megjelent hirdetésében úgy fogalmazott, hogy az elkészült gazdasági gépeket az érdeklődők megtekinthetik ezen a címen lévő lakásán. Ugyanakkor értékesítésre váró termékeit Kollerich Pál cégének egyik raktárában tartotta. Kollerich sodronyüzeme kezdetben szintén a Belvárosban, a Duna mellett működött (Aldunator 14., ma Belgrád rakpart 21.), majd a külterületi Márton utcába költözött. S micsoda véletlen, a Gubicz rokon is ugyanoda telepítette a gépgyárát.

Egy szó, mint száz: szerencsésebb volna Gubicz András születésének közelgő 200. évfordulójára a szöveget pontosítani, s az emléktáblát áthelyezni a megfelelő helyre. A londoni világkiállítás aranyéremmel kitüntetett gépgyárosa ennyit igazán megérdemel. ●

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Szentpály Ágnes Nekem

utcák, zebrák, sínek, kereszteződések, ablakok,
 játszóterek kavicsal,
 gyerek sikolyokkal, kacagásokkal,
 beömlőcsatorna, felette köröző sirályok,
 megrekedt kutyapiszazag kis utcákban,
 pétanque a szabadság téren barátokkal,
 andrássy a világ közepe,
 telefonálások, nyomkodások,
 egymáshoz nyomakodások,
 szembenézések és elfordulások,
 melósok koszos autóban,
 áporodott szagú tömött metrók ablakán
 hirdetések lyukacsos fóliáján beszűrődő felszállni
 várakozók körvonalai,
 feltűrások, felkavarodások, egybeolvadások,
 sárga ideiglenes sávok közötti elterelődés, besoroltatás,
 torlódás, beletörődés,
 látszólagos rendben való rendezetlenségben,
 átnyomakodó nap fénye biciklizés közben gesztenyefaso-
 ron,
 kertekből grillezések illata izzadsággal keveredve,
 várakozásom, feladásom, várossal egybe olvadásom,
 elindulások, kerülgetések,
 kikerülésem, szabálytalankodók felmentése,
 omladozó homlokzatok, salétromos lábhatatok,
 aknafedelek döccenése, kátyúk,
 mindent átmos rajtam, magam mögött hagyom Budapestet,
 és benne téged,
 nyomvonalunk nem kereszteződik, távolodik

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

GYÓGY- ÉS TUDÁSFORRÁS — KÖNYV A GELLÉRTHEGYRŐL

Aradi Péter

„A bronzszent lábai alatt (...) úgy kikövezték a hegyet, hogy az embernek azt kellene hinni láttára, hogy a városi kövezőknek túlteng az ambíciója; nem éri be a vízszintes utcák folytonos bontásával és kövezésével, hanem most már függőleges irányban is terjeszkedik.” Ha a „cz” nem árulkodna, akár mai szövegnek is vélhetnénk az idézett mondatot, pedig éppen 110 évvel ezelőtt, 1907-ben jelent meg a Vasárnapi Újságban, a Gellért-hegy alján kialakított új sétautról szóló cikkben. A cikket a Fekete Sas Kiadó Budapesti kultúrtörténeti séták elnevezésű sorozatának harmadik, a Gellért-hegynek szentelt kötetében olvashatjuk.

A 2009-ben megjelent Andrássy út és a 2013-as A régi pesti várossal mentén után, újabb négy év elteltével rukkolt elő a kiadó ezzel a

megint csak rendkívül információgazdag, tudományos alaposággal, ám igen olvashatóan megírt, képanyagát tekintve is változatos és izgalmas kötet.

A Gellérthegy (mint városrész) – avagy a Gellért-hegy (mint a 235 méter magas hegy) – hálás téma: természeti, balneológiai, történelmi, vallási, építészeti, művészeti, gasztronómiai szempontból szinte kimeríthetetlen anyaggal szolgál, amelyből bőségesen merítettek a könyv szerzői. Összesen tizenegyen írták a hol rövidebb, hol esszényi terjedelmű szövegeket, amelyek közül a legtöbb *Götz Eszter* (16) és *Holló Szilvia Andrea* (13) nevéhez fűződik.

A fejezetek nagy része egy-egy épület, intézmény, kert vagy emlékmű részletes, sokoldalú bemutatását tartalmazza, de vannak tematikus blokkok is – a Gellért-hegy növény- és állatvilágáról, természetvédelmi területéről, régészeti emlékeiről, továbbá boszorkányokról és rosszánnyokról, a hajdani szőlő- és borkultúráról, valamint a vendéglátásról.

Műfajából adódóan ez a könyv többféle olvasási módot kínál. Olvashatjuk a szövegeket sorrendben, elejétől a végéig – ennek többek között az adja az élvezeti értékét, hogy egyes adatok, információk akár többször is felbukkannak, különböző kontextusban, kiegészülve további adalékokkal, s így a végére összeállnak bizonyos történetek. Hogy csak egyetlen példát említsék a sok közül: a Ménesi út 21. alatti Saxlehner-villáról először csupán egy fél mondatot találunk a szomszéd ház kapcsán, és ebből kiderül, hogy az 1944–45-ös ostrom idején a villába beköltözött a német hadparancsnokság, így a bombák és aknabelövések célpontjává vált, ám azok gyakran a mellette álló Krompecher–Schulek-villába csapódtak be (90. o.). Jó száz oldallal később, a villák híres lakóiról szóló fejezetben már fél oldalon kapunk bővebb tájékoztatást a *Saxlehner* családról és villájukról (198. o.). Talán azért nincs névmutató a kötet végén, hogy ne fosszák meg az olvasót az ilyen jellegű felfedezések örömeitől.

Természetesen útikönyvként is forgathatjuk a kötetet, hiszen a sorozatcím és a fejezetek elrendezése is arra ösztönöz, hogy mozduljunk ki, és egy-egy séta során ejtsünk útba minél több látnivalót, s a helyszíneken járva olvassuk el a megfelelő részeket. Ezt is kipróbáltam – jelletem, működik.

Csontó Sándor a Gellért, a Rudas és a Rác fürdőről értekezik, vagyis azokról, amelyek a hegyből feltörő források vizét hasznosítják. A Gellérről szólva talán érdemes lett volna néhány mondatban kitérni az egykori gyermekmedencék újrahatszolgáltatásával 2013-ban megnyílt kert-helyiségre, a Pagonyra – bár lehet, hogy ez reklámnak minősült volna, ezért nem volt rá lehetőség. Ilyen jellegű dilemma azonban biztosan nem merülhetett fel a Szabadság-szoborral kapcsolatban, amelynek leírásából hiányolom a szobor modelljéről szóló történetet.

A láthatóan gondos szerkesztés ellenére maradt néhány hiba a könyvben, amelyek egy részét annak reményében sorolom fel, hogy a sorozat második kötetéhez hasonlóan ennek is lesz majd második, javított kiadása.

A már említett Krompecher–Schulek-villa történetébe az egykori tulajdonos család két leszármazottja, *Korompay Judit* és *Korompay Katalin* avatja be az olvasót. „A tetőtéri lakást 1919-től 1927-ig, haláláig Szabó Ervin, a fővárosi könyvtár létrehozója, mai névadója bérelte” – írják (90. o.). Itt valami tévedés lehet, Szabó Ervin ugyanis 1918-ban meghalt. A Ménesi út 79. lakója volt *Mészáros Ági* színésznő, aki „olyan legendás alkotásokban szerepelt, mint (...) a *Keleti Károly* rendezte *Mágnás Miska*, az *Úri muri...*” (200. o.) A *Mágnás Miska* rendezője *Keleti Márton*, az *Úri murié Bán Frigyes*. 59. o.: nem Legfelsőbb, hanem Legfőbb Ügyészesség; 69. o.: nem Szűcs, hanem *Szűts Miklós* a Múteremház egyik lakója.

E hibák azonban mit sem vonnak le a könyv értékéből. Aki kézbe veszi a kötetet, olyan imponáló ismeretanyagot kap, amely biztosan magával ragadja, és – akár a végén megadott irodalomjegyzék segítségével – további kutatásra, búvárkodásra ösztönzi. ●

Fekete Sas Kiadó 2017. 271 o., 3 500 Ft

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

**SIMONOVICS ILDIKÓ,
MACZÓ BALÁZS (SZERK.):
#MOSZKVATER – A SZÉLL
KÁLMÁN TÉR TÖRTÉNETE**

Budapesti Történelmi Múzeum –
Kiscelli Múzeum

A Kiscelli Múzeum 2016-ban rendezett időszaki kiállítása mellé készült tanulmánykötet bemutatja a Moszkva tér néven ismertté vált terület történetét a középkortól napjainkig. Tanulmányokat olvashatunk a tér közlekedéstörténetétől kezdve a vendéglátáson, illetve az egykor itt működő piacon át a szocializmus időszakában született rendezési tervekig. A legutóbbi átépítésről, valamint az új óráról pedig maguk a tervezők, illetve az alkotók mesélnek.

A gazdagon illusztrált kötetben bemutatjuk a kiállításra összegyűjtött tárgyakat, a hozzájuk kapcsolódó személyes történetekkel.

Ára: 2910 Ft

**URBS MAGYAR VÁROS-
TÖRTÉNELMI ÉVKÖNYV X-XI.
(2015–2016)**

Budapest Főváros Levéltára

A külső megjelenésében megújult évkönyv a 2015 novemberében Városok és természeti erőforrások címen megrendezett V. Magyar Várostörténelmi Konferencia előadásainak egy részét tartalmazza. A nemzetközi történetírásban már az 1990-es évek óta egyre inkább a természetes és mesterséges környezet sokoldalú kölcsönhatásának tanulmányozása került előtérbe. Jelen kötet a számos értékes kutatási eredmény közlése mellett a hazai várostörténet-írásnak ezen irányba történő mind sürgetőbb nyitását is ösztönözni kívánja.

Ára: 2500 Ft

Megvásárolható Budapest Főváros Levéltára titkárságán
(1139 Budapest, Teve u. 3-5.)

**CSIFFÁRY GABRIELLA:
„MAGYARÁZOM A
BIZONYÍTVÁNYOM...”**

Corvina Kiadó

Kötetünk híres emberek (írók, költők, színészek és tudósok) iskolai kudarcaival – olykor sikereivel – ismerteti meg az olvasót. Életsorsuk példaértékű számunkra, mert bár jelentős hátránnyal indultak útnak, akaraterüjüknek, megszállottságuknak köszönhetően rendkívüli hírességekké váltak.

Ára: 4990 Ft

A HÁBORÚ PILLANGÓI

Érosz a Nagy Háborúban

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2017. október 1-ig

A Kecskeméti Katona József Múzeum vendégkiállítása a tábori bordélyok témáját járja körül az első világháború időszakából. Az orvostörténeti érdekességeket, néprajzi tárgyakat is felvonultató kiállítás enteriőrök segítségével mutatja be a harcoló katonák lövészáron túli magánéletét és a nemi betegségek számának csökkentése érdekében létrehozott tábori bordélyhálózat működését. A kiállítás kurátorai *Szabóné Bognár Anikó* és *dr. Végh Katalin*. A kiállítás megtekintését 16 éven felülieknek ajánljuk! ●

Bővebb információ: www.mkvm.hu

A 66. ÉSZAKI SZÉLESSÉG

Korai tél a Magyar Természettudományi Múzeumban

Fotókiállítás a Finn Nagykövetség szervezésében,
2017. augusztus 28 - október 2.

Finnország területének körülbelül egyharmada az északi sarkkörön túl fekszik, az országnak ezt a részét nevezzük Lappföldnek. A számunkra távolinak és ridegnek tűnő vidék fantasztikusan gazdag és változatos tájakat és élővilágot rejt, amelyet *Timár József* természetfotós gyönyörű képei mutatnak be. A fotókat 2000 és 2006 közötti számos finnországi útja során készítette. Fotókat láthatunk a szikrázó hórétegről, a nyári világos éjszákáról csakúgy, mint az arktikus körülményekhez alkalmazkodott növényekről és állatokról. A természetfotókat az alkotó elbeszélései, magyarázatai, történetei egészítik ki.

A kiállítás része a Finn Nagykövetség Finnország állami függetlenségének 100. évfordulóját ünneplő egész éves *Suomi 100* programsorozatának. 2017-ben, a jubileum évében Finnország a világon elsőként a természet napját – augusztus utolsó szombatját – a nemzeti lobogó kítűzésével ünnepli. A természetfotó-kiállítással a múzeum is csatlakozik az ünneplőkhöz. ●

Timár József: Darvak

Horváth Kinga: Összekötő X., aquatinta, 2008, 30x30 cm

ENIGMA

Festészet, szobrászat, grafika a FUGÁban

FUGA, 2017. szeptember 3-ig

Az Enigma című kiállítás szereplői különböző műfajokban alkotnak – festészet, szobrászat, grafika. Mégis rokon szemléletű művészek, közös vonásuk az az intuitív érzékenység, amely a tudat előtt rejtett létsíkokat fejezi ki. Műveik gondolatfolyamok, emóciók szövetéből kibontakozó atmoszférák: rejtvények, amelyek elillannak a ráció és a nyelv egzakt fogalmai elől. A kiállítás e belső valóság különböző alkotói szellemben fogant variációit mutatja be.

Kiállító művészek: *Bikácsi Daniela, Deli Ágnes, Hajdú Kinga, Horváth Kinga, Kovács Lola, Krajcsovics Éva, Sóváradi Valéria, Vojnich Erzsébet, Zsemlye Ildikó.*

Kurátor: *Konkoly Ágnes* művészettörténész

FUGA Budapesti Építészeti Központ (1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.) ●

ARANY JÁNOS A MARGITSZIGETEN

Irodalmi séták, extra programokkal

Az Arany János-émlékéhez kapcsolódva a Budapesti Nyári Fesztivál és a Petőfi Irodalmi Múzeum különleges irodalmi sétákat szervez a Margitszigeten. A víztoronytól induló tematikus túrák során az érdeklődők bejárhatják az Arany János által is kedvelt helyszíneket, amelyekhez ismert és kevésbé ismert anekdoták kapcsolódnak: az Őszikék-ciklus verseiben megörökített tölgyektől kezdve a Margitszigetért rajongó íróársak és utódok – *Jókai, Krúdy, Madách, Bródy Sándor, Babits, Szerb Antal, Radnóti, Lackfi* – emlékeztetén át egészen a Nagyszállóig, ahol Arany életének utolsó időszakában élt és alkotott. A séta során muzeológusok és irodalomtörténészek kalauzolnak bennünket, emellett társművészeket is vendégül hívnak, akik saját történeteikkel és alkotásaikkal hozzák közel a Margitszigethez kötődő írónagyágok szellemi örökségét. Szakmai konzultáns: *Sidó Anna*. Túra-vezető: *Nagyvári Ildikó*. A program jegyköteles, a csoportok a Margitszigeti Szabadtéri Színpadtól indulnak! ● *Dátumok, információ: <http://szabadter.jegy.hu>*

LONDONI ÚJDONSÁG – HAZAI RÉGISÉG

Zappe László

Tombol a nyár, úgyhogy csupa vígsággal szomorítanak a színházak. Igényesek és mulatságosak is szeretnének lenni, mégpedig egyszerre. Más nem is tehetnek, manapság egy nyári játszóhelynek többnyire csak egy produkcióra futja. Kivételesen *Orlai Tibor*, az ő energiájából és talentumából többre is jut. A fenti dilemmára azonban ő sem, illetve az általa meghívott rendezők sem tudják a megoldást. A Belvárosi Színházba a Családi játszámák című legfrissebb londoni sikert adaptálta *Göttinger Pál*. „*Sam Holcroft* intellektuális komédiája 2015-ben a londoni Nemzeti Színház nagy sikere volt” – tudatja az előzetes, amiben csak az évszámnak, esetleg a játszóhely megnevezésének van igazi információ értéke, a többit bármely angol bohózatról is szinte szó szerint olvashatjuk. De tulajdonképpen a tartalmi kivonatot is: „családi ünnepre gyűlik össze a família... Ahogy ez lenni szokott: frusztrációk, kényszerképzetek, rokonszenvek és ellenszenvek kerülnek felszínre, ahogy a különböző életformák és gondolkodásmódok egy asztalhoz kényszerülnek.” Valóban: éppen úgy, ahogyan lenni szokott. Családi összejövettel, amelyen kiborul a bili, kipattan a csontváz a szekrényből – válogathatunk a kopott metaforák közül. Viselkedési sztereotípiák éppúgy lelepleződnek, mint titkos szerelmi viszonyok. Némelyik elég képtelennek tűnik föl, de

hát éppen ez a műfajban elengedhetetlen meglepetés alapja.

Amitől mégis szinte eredetinek látszik az előadás – bár természetesen nincs új a nap alatt –, azok a színpad fölött cserélődő feliratok, amelyek a szereplők bizonyos szokásairól, illetve számukra előírt magatartásokról tájékoztatnak. A Csak akkor, ha... típusú előírásoknak humorforrásul kellene szolgálniuk. Olykor be is jönnek. Bár korántsem mindig. Néha túl szofisztikáltan kapcsolódnak az amúgy együgyű cselekményhez. Habverésnek vagy lufinak is szokás nevezni az ilyesféle kényszeres színpadi megoldásokat. A színészek persze minden helyzetben feltalálják magukat, minden nehézségből kikászálódnak. Működik *Járó Zsuzsa* fanyarsága, *Kútvölgyi Erzsébet* túlhabzó anyai energiája, *Ötvös András* mackós ügyetlenkedése, ostoba ravaszkodása. *Szikszai Rémusz* bamba férjét, *Réti Adrienn* a családi körben szerepét kereső színésznőt, *Papp János* tolokocsis magatehetetlenségében is agresszív apát alakít. *Ondraschek Péter* multifunkcionális kerekasztalt tervezett az összejövettel, *Cselényi Nóra* jellemre szabta a ruhákat.

Szentendrén *Szép Ernő* régi jó darabját, az 1922-ben született Vőlegényt rendezte meg *Novák Eszter*. Egyszerű történet: a világháború után nyomorba süllyedt hivatalnokcsalád eladó lánya pénzes férjre, ugyancsak nyomorgó, magát kártyázással

fenntartó, link ifjú fogtechnikus meg gazdag menyasszonyra vadászik. Egymásra találnak természetesen. A költő írónak nincs szíve következetesen végigvinni a várható botrányt. A fiatalok egymásba szeretnek, a fogorvosi székben elhálják a meg sem kötött házasságot – az időbeli sorrend lehet fordított is. A lényeg az, hogy a szüzességét veszített leány ezután nem látja akadályát, hogy kitarított nőként folytassa pályáját, ám végül győz a szerelem. Hogy miből fognak megélni, arra tervük és fogadkozásuk van, de hogy mi a realitás, azt homály fedi.

Novák Eszter rendezésében az elszegényedett család életét amúgy is túlírtan, pepecselve ábrázoló első rész végtelennek tetszik, bár *Takács Katalin*, *Tóth Ildikó* és *Gazsó György* játéka bizonyára sokat javíthatna a helyzeten, a látványosan szenvedő anya, a szétzüllés ellen reménytelen harcot folytató nagylány és a kaszinó álomvilágában nagyszabású szélhámoságról ábrándozó apa igazi színházat is teremthetnének kicsit összefogottabb, összeszedettebb rendezői elképzelés mellett. *Valcz Gábor* kopott díszlete praktikusán változtatható, *Zeke Edit* stílusosan semleges ruhátára feltűnés nélkül illeszkedik az előadásba. *Szabó Kimmel Tamás* cinikus fogtechnikus épp annyira ellenszenves, hogy ne érdekelje ki a boldog véget. Az előadásból leginkább az derül ki, hogy *Szép Ernő* darabját főképp *Kovács Patrícia* alakítása miatt volt érdemes elővenni. Különösen, amikor konok céltudattal, talán elszánt szerelemmel ücsörög a fogorvosi székben. Ez a néhány perc végül is megéri a többi három órát. ●

SZOBORPARKŐR

A nép nyelve

szöveg: Jolsvai András, fotó: Tanyi Adrienne

Ezúttal is darázs-fészekbe nyúlunk, emelt fővel vállalva a veszélyt, mint mindig, de célunk ezúttal nem a kibékíthetetlen politikai ellentétek felvázolása, pláne nem tompítása vagy élezése, hanem annak a jellegzetes folyamatnak a bemutatása, ahogy egy közösség befogad, magáévá szelídít, háziasít valamely (számára voltaképpen idegen) műalkotást. Mindazonáltal nem hallgathatjuk el, hogy a szobor, melyet e javi elemzésünk tárgyául választottunk, jó ideje viták keresztjében áll (valamint az Árpád és Váci utak keresztjében is, az úgynevezett tengerészházak előtti lejtős téren, az ezerszer áldott Újpest kapujában), hiszen hivatalos címe A Magyar

Vörös Hadsereg harcosa, s mint ilyen, a Tanácsköztársaság utolsó köztéri emlékműve manapság. (A többit már mind lebontották, egy részük jelenleg a Szoborparkban látható.) Ez a sajátos helyzet különös aurát teremtett Gyenes Tamás szobra körül, a helyi jobbszélsők legszívesebben azonnal ellukácsolnak a helyéről a szobrot, az országos szélsőbal meg minden évben itt koszorúz márciusban, máshol már nem is igen tehetné. A magunk részéről csak annyit jegyeznénk meg, hogy ezt a patthelyzetet a szobrot körülölelő tér sínylette meg leginkább, az egykor szebb napokat látott park kopottan, kiégetten, csalódottan várja, hogy ismét szebb napok virradjanak rá.

Akkor most rugaszkodjunk el a kuszált jelentőtől, és vizsgáljuk meg a művet környezetéből kiragadva. A férfi, aki itt nyilvánvalóan bátor forradalmárként ábrázolatik, a következő attribútumokkal rendelkezik: van neki sapkája meg puskája, de nincsen katonaruhája, valamiféle munkásruhában (öltönyben) fészít, kigombolt zakója alól kidomborodik izmos felsőteste, melyen nem visel inget. Mozdulata jellegzetes (vagy mondjuk így, közhelyszerű) forradalmár-mozdulat, a nagy francia forradalom óta minden szobrász és festő, akinek nincs eredeti ötlete, ezzel a denevérmozdulattal ábrázolja a forradalmi dinamikát. Az egyik kéz (mely a fegyverrel még meg is hosszabbodik) az egekbe tör, a másik, kinyújtva, a földre mutat, ketten együtt pedig egy kitért szárnyat képeznek, a mozdulat így mindent elsőpró erőt imitál. Sőt, egyfajta vezéri mozdulat is ez, szinte halljuk a felharsanó csatakiáltást, utánam, előre, efféle, így kell egyetlen alakkal tömegmozdulást érzékeltetni. Más kérdés, hogy a valóságban sosem fordul elő ez a különös póz. Elég azt a böhöm mordályt leeresztve cipelni a test mellett, fölösleges és energiapazarló dolog volna emelgetni. De hát a szocreálnak éppen az volt a diszkrét bája, hogy a realitáshoz bizony semmi, de semmi köze nem volt. (További részletes elemzést igényelne, miért nincs inge jobbára a forradalmárnak. Vagy ha van, miért van kigombolva. És hogy ez a tény milyen értelmezési tartományokat fed le – vagy fel – férfi-, illetve női forradalmárok esetében. De ettől most – szigorúan terjedelmi okokból – eltekintünk.)

Ez a szobor, melyet a tizenkilencedik század negyvenedik évfordulójára állíttatott a hatalom, bizony, hamar kapott egy kis gellert a lakosság szemében. Voltak, akik a három évvel korábbi eseményekre véltek emlékezni a fiatal felkelő szobra láttán, s aztán, hogy, hogy nem, az újpesti népnyelv hamar elnevezte a bronzembert, szeretetteljesen és szelídítve, Puskás Öcsinek: legyen elég annyi, hogy a régiek ma is így emlegetik. Ne feledjük, ez a név akkor keletkezett, amikor viselője éppúgy anatómia alá esett, mint a felkelés, melynek elbuktán távozott az országból – e név tehát a hatvanas évek elején széles jelentésrétegekkel bírt, előhívva egyszerre egy sokáig megnevezhetetlen eseménysort és egy hivatalosan nem létezőnek tekintett focistát. ●

Névjegy:

A Magyar Vörös Hadsereg harcosa. IV. Árpád út 1., felállítva 1959-ben, alkotó Gyenes Tamás.

HADRIANUS MCM

Egy ókori karrier története

Időszaki kiállítás az Aquincumi Múzeumban
2017. május 26. és október 31. között

Aquincumi Múzeum
1031 Budapest Szentendrei út 135.
www.aquincum.hu

I FERENCZ JÓZSEF

Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI
FELSÉGE

AZ
EZREHÁZAS
ORSZÁGOS
KIÁLLITÁST

1896 évi
MÁJUS HÓ 2 IKÁN
ÜNNEPÉLYESEN
MEGNYITJA.

KOSMOS MŰINTÉZET BUDAPESTEN.

Szántó András
1896
Bpest

